

Eni qui tunc concipiuntur: efficiuntur epileptici ceci claudi surdi et stulti et obsessi a demone. Et tunc patebunt peccata parentum istorum in pueris. Queritur utrum peccent iuges exigendo vel reddendo debitum in sollemnitatibus et ieiuniis: Respondeo secundum Ray. Exactus debet reddere nisi caute et sine periculo possit differre. Exigere tamen non debet in perditis temporibus. i. Chorin. vij. Nolite fraudare inuicem: nisi forte ad tempus de consensu ut vacet orationi. Nam propter dies processions et ieiuniorum conuenire non debent: quia etiam a licet abstinendum est: ut facilius impetret quod postulat. xxxij. q. iij. Christiano. Idem dicitur de temporibus festiuis. xxxij. q. iij. Quotienscumque. Ita quod qui reddit illis temporibus non peccat: sed qui exigit aliqua infirmitate: ut puta propter cupiscentiam ductus: siue propter tempus: siue ecclesiasticę exhortationis vel ordinationis: vel aliter peccat. Concordat Tho. Si existit elici potest quod qui pertinaciter et ex contemptu temporis sacri vel ordinationis ecclesię exigit debitum istis diebus peccat mortaliter: sed non ista persona que reddit debitum: cum tamen potius ob reuerentiam dei et sanctorum abstineret. Ergo acriter arguendi sunt illi pertinaces et obstinati qui temere exigunt debitum illis diebus: sine omni timore dei.

De septimo precepto.

An furtum facies. Ubi secundum Augustinum prohibetur omnis protractatio rei alienę proueniens ex cupiditate vel iniuria. Et sic contra illud preceptum peccant. xvij. genera hominum. Et sunt primi raptores qui aliena violenter rapiunt. Et tres raptores in tribus peiores sunt diabolo. Primo

quia diabolus solus torquet in futuro eos qui hic male agunt: sed illi e converso plus torquent et spoliant bonos quam malos. Unde Esa. lix. Qui recessit a malo prode patuit. Et proverbi. xix. Viri sanguinum oderunt simplicem. Diabolus iustificare se potest in comparatione istorum dicens. Ego affixi in inferno solum illos qui meruerunt. Illi e converso illos spoliaverunt qui nunquam meruerunt. Secundo quia diabolus timet angelum hominis et signum crucis: et aquam benedictam et non violentiam facit homini in corpore sed raptores nec timet angelum: nec etiam ipsum deum: nec signum crucis: nec aquam benedictam: sed suam sevitiam exercent violenter in hominem eum spoliando. Tertio quia in inferno punit diabolus ubi est proprius locus tormentorum: sed illi in mundo ubi deus dedit homini libertatem de se et suis rebus facere secundum voluntatem. Ergo merito illi raptores potest dici angeli diaboli missi in mundum ad faciendum illud in mundo quod facit diabolus in inferno. Ergo dicitur eis in iudicio extremo. Ite maledicti in ignem genitum qui paratus est. Unde queritur utrum rapina gravior peccatum sit quam furtum: Respondeo secundum Tho. in summa. q. lx. ar. ix. Quod sic quia violentia magis est contra voluntatem quam ignorantia. Item pro rapinam non solum inferunt iniuriam alicui in rebus: sed etiam vergitur in quadam persone iniuriam. Quod autem homines iniqui minus verecundantur de rapina quam de furto: hoc est ex eo quia homines sensibilibus inherentes magis gloriantur de virtute exteriori: que magis manifestatur in rapina quam de virtute interiori: que tollitur per peccatum. Et ideo minus verecundantur de rapina. Sciendum autem quod non solum rapto

De precepto VII

res sunt qui rapiunt sed etiam qui precipiunt et consulunt et qui eos scienter ad hospitium recipiunt. Et qui inde comedunt vel bibunt. Vel qui pro suis debitis furtum vel rapinam scienter recipiunt. Tales tenentur ad restitutionem nem partem quam habuerunt. Si dices res. Quid faciet vxor raptoris vel furis potest nec comedere de rapina vel furto: Ad hoc dicendum. Si maritus habeat aliquid de iusto: de istis rebus debet mulier separatim expendere et victum sumere. Si vero nihil habeat nisi de rapina, vel si sit aliquid de iusto hoc tamquam permixtum est quod discerni non potest tunc mulier secundum doctores non debet de rapina comedere vel de furto sed aliunde sibi victum querere: vel a sanguineis et amicis: vel labore manuum: vel etiam querendo elemosinas hospitalitatem ut dicit Hostiensis. Si autem maritus sit ita malus quod omnino cogat eam viuere de rebus raptis: nec etiam possit sibi aliunde victum conquirere: tunc nefame moriatur: restat ei triplex remedium. Primum quod viuatur de dote vel de sponsalicio. Nam ut dicit glossa in hoc casu potest recuperare dotem: etiam stante matrimonio. Secundum remedium est ut denunciet episcopo qui potest compellere maritum ut pascat vxorem de iusto i. q. j. Si peccauerit. Vel committat eam alicui personae honeste: que de honesto lucro sibi provideat: ut habeatur extra de pignoribus. Ex litteris. Tertium remedium est si sit tam in arto posita quod de nullo alio possit sibi victum acquirere vel inuenire: tunc potest viuere de rapina: quia necessitas legem non habet. Et quicquid sic expendit: dolenter sumat et utatur secundum partem potest ad subleuandum solum necessitatem et proponat firmiter restituere quod cito potest

terit quicquid inde sumpserit. Semper tamen vxor tenetur viro debitum reddere in casibus supradictis: et reuerso. Est tamen sciendum quod quis vxor de oue vel boue vel alia re rapta in specie comedere non poterit extra casum vel timere necessitatem. Tamen ea vendita de precio nutriri potest. Cuius ratio est. Cum enim res rapta venditur tunc de precio dato vitium furti vel rapine purgatur per hoc quod emens voluntarie dedit deo precium transfudit dominium. Unde precium illud licite quilibet potest recipere ab eo nec tenetur restituere. Quidam tamen magni doctores dicunt quod vxor licite potest uti rebus sic permixtis dum tamen in mente habeat quod libenter vellet viuere de licite acquisitis. Sciendum autem quod nulli homini licet comedere de rapina et furto praeterquam in necessitatis articulo: nec elemosinam dandi sunt de talibus: sed restituendae sunt hereditibus. Unde legitur quod quidam miles rapuit pauperi viduae unam vaccam. Quae cum fleret et instanter peteret ut ei vaccam restitueret propter paruos pueros quos habuit. Respondit. Si ego tibi eam non acciperem: tunc alius sequens me tibi eam reciperet: et sic vaccam retinuit et recessit post mortem eius punitus est a diuersis demonibus. Et vnus eum inter ceteros incessanter et infatigabiliter puniuit. Tunc ille dauatus dixit ad talem demonem. Cur me tam continue persequeris: et punis magis quam aliquis aliorum? Respondit. Si ego non facerem tunc alius faceret. Haec sunt verba quae protulisti dum pauperi viduae vaccam recepisti et violenter rapuisti. **S**ecundi sunt qui perinde libitas exactiones a subditis bona extorquent. Ubi sciendum quod licite ultra debitum censum nullus dominus potest aliquid

ertorquere a subditis sine peccato. Ex cau-
sis tamen rationabilibus potest petere mode-
ratum subsidium: dummodo hoc petat si-
ne exactione. Et primus casus quo vult
censum domino licet petere moderatum subsi-
dium: est pro defensione patrie: ut puta
cum patria iniuste ab hostibus inuaditur
tunc enim subditi non solum tenent res
suas impartiri: sed etiam tenent ad be-
ne uoluntate laborare. Secundus casus
si sit captus in iusto bello. Tertio si ex ius-
tu principis vel papae vel populi debeat ire
hereticos vel paganos. Quartus est si
debet filium militare: vel filiam despon-
sare. In omnibus his et similibus potest licite
a subditis petere subsidium moderatum.
Sed si dominus vult ludere in aleis et alijs
vanitatibus vult expendere ultra vires
propter tales causas non licet quicquam exi-
gere a subditis: et si exegerit tenetur resti-
tuere sicut in *Gen. ex. de psue. in fi.* Scien-
dum quoque qui ultra debitum censum accipi-
unt a subditis: nisi in casibus processis et ius-
ta enumeratis: peccatores dicuntur. Et ratio est
quia eandem fidem debet dominus subdito:
quam subditus domino. Sed si subditus capi-
faceret dominum: vel aliud malum ei faceret.
diceretur peccator. Et simile est de domino
quo ad deum. Sed si diceres si non esset
meus subditus non faceret: Respondeo
Non ideo eum tibi dominus commisit ut eum
spoliare: sed ut eum protegeres. Et talis
est donatio diabolica quam affligit subditos
suos seruientes sibi: et illos magis qui si-
bi magis seruiuerunt. Item tales iudici-
um dei sine misericordia merentur: quia
taliter exhibebit se eis dominus: quales ipsi
se exhibuerunt suis subditis. Unde *Luce. vj.*
Eadem mensura quam mensi fuerit
et cetera. Unde exemplum legitur quod quidam mi-
les habuit patrem et matrem qui multum fue-
runt misericordes et timentes deum. Sed
parentibus defunctis filius factus est op-

pressor subditorum et pauperum: et cum argue-
retur ab amicis et religiosis quare tantum
spoliaret suos pauperes subditos: Respon-
dit: ones nescitis: ideo debemus eas
tondere et uti eis. Tandem volens cum
deus ab hoc errore renocare propter ser-
uitium quod in iuuentute sibi exhibuit:
misit ad eum angelum qui rapto eo ostendit
ei pulcherrimum palatium in quo erant homines
vestiti aureis vestibus et cantabant dulcis-
sime: et omnia gratia organorum audiebatur
in palatio illo: qui audieus tantum
gaudium volebat intrare et repulsus
a custode porte dicente. Quod vis in-
trare istud mundissimum et pulcherrimum
palatium: cum habeas vestem sanguinolentam:
Qui cum respexisset vidit se resper-
sum sanguine. Cui angelus? Iste est san-
guis et labor pauperum quem tu violenter
et sine iure exactiones facies in subditos
accepisti. Si igitur vis intrare istud pa-
latium reicias a te istam vestem. Qui ad-
ferediens vitam in melius commutauit: et
omnia iniuste recepta restituit: et postea
eis multum misericors fuit et vitam suam
in bono finivit. Tertij sunt qui propter
debita dominorum ciues et alios subditos
indebite pignorat quod est rapina co-
ram deo quando sic res pauperum in-
debito pignozantur: dimissis rebus prin-
cipalium debitorum: scilicet dominorum. Sed heu ius
commune est quod rustici et mercatores totam
guerram luunt: qui nunquam causa vel oc-
casionem ad se dederunt. Et tales pau-
peres merito essent martyres christi: si
patienter hoc sustinerent: et cum se sibi a pec-
cato cauerent. Quartij sunt qui mercede
aliorum iniuriolae detinent et seruunt.
Ubi sciendum quod iniuriolae detinentes
mercedem alienam tripliciter peccant et tri-
plex malum incurrunt. Primum est quod iram
dei grauissime contra se prouocant. Quod pa-
tet: quia illud est unum peccatum de clamam

De precepto VII

liby. 7 in auribus dei clamorē diuine vltionis iugiter expostulantibus. Dicitur enī peccatū clamare: quia sua enormitate deum puocat ad vindictā. Et talia peccatā sunt quattuor: vt patet sup. v. B. **Q**uinti q̄ vtunt re apd ipsos deposita vel etiā ipsis accommodata ad aliū vsum q̄ eis p̄cessa est. Vel etiam vtunt pignore: tales furtū cōmittunt 7 contra dei p̄ceptū faciunt. **S**exti sūt sacrilegi q̄ rez sacrā furāt siue auferūt de loco sacro siue n̄ sacro: vt ps. x. v. q. iij. Quisq̄. Et tale furtū dicit p̄prie sacrilegiū: qd̄ etiā cōmittit cum quis facit iniuriā clericū vel p̄sonis ecclesiasticū: eos scz detinendo vel eorū res auferendo: tales enī sacrilegi sūt ex cōmunicati ipso facto 7 puati perceptione sacramentorū. **Q**uerit vtrū reliquie sanctorum possint furtiue s̄trahi vt honorabilius reponantur: **R**espōdeo fm̄ wilhelmum non: nam sacrilegiū est quotienscūq̄ auferitur sacrum de sacro: vel sacrum de non sacro. Et nota q̄ reliquias emere vel vendere fm̄ **R**aymundū simoniacum est. **S**eptimi sūt qui furtū cōmittunt. **U**n̄ q̄ ritur vtrū in re parua cōmittat furtū sicut in re magna: **R**espōdeo q̄ sic: q̄a in furto nō qd̄ ablatū est: s̄ mēs furātis attendit. xiiij. q. vj. c. vl. Et hoc itelligendum est quādo volūtas est tal̄ q̄ etiā maiora s̄traheret si posset. **U**l q̄n̄ ex ablatiōe parue rei dñs intelligitur grauari. Nam sicut dicit **Th**. se. se. q. lxxj. Si aliquis res minimas furtiue accipiat p̄ quas hō nō reputat sibi nocumentū inferri: 7 ille q̄ accipit possit p̄sumere hoc non esse contra voluntatem dñi: excusatur. Alias furtū semp̄ peccatum mortale: quia est cōt̄ dilectionem p̄ximi cui inferitur nocumentū. **U**nde etiam in talibus minimis si q̄s

bateat animū furandi 7 inferendi nō: cumentū p̄ximo erit peccatū mortale: vt **Th**. ibidē dicit. **N**ocūme aduertē dum est q̄ non solū furtūz notabile: s̄ furtum paruum est periculosum homī. **U**nde si decem furarentur vnam aucaam: 7 eam comederent: quilibet tenet restituere partem que eam contingit: si vult indulgentiam et remissionem peccatorum consequi. **S**imiliter intelligitur de his qui gramina d̄ pratis aliorum metunt: vel cum pecoribus suis scienter damna proximis in segetibus vel pratis inferunt. **I**tem qui fructus arborum vel rapas agrorum subtrahunt contra voluntatem proximorū: **I**tem venatores qui cum equis 7 canibus suis hominib̄ i segetibus suis dāna inferunt. **I**tem vectores qui cū curribus suis per sata agrorum vadunt: 7 sic eis damnum inferūt: 7 sic de alijs. **I**tem rustici qui quandoq̄ agros aliorum proximorum sibi contiguos cū aratro diminuūt: 7 suos augmentant. **U**nde exēplū in dialogo cesarij. **U**bi legitur q̄ rustico cuidam morituro diabolus assistens palum igneum in os eius mittere minabatur. **I**lle culpaz nō iqrans q̄cunq̄ se h̄tebat sp̄ diaboli p̄ntē vidit q̄ h̄bat palū: si qd̄ eundē cui dā vicinū suo s̄traxerat de agro suo: vt agrū suū augmētaret. **A**d quē cogēte iā dicta nccitate suos amicos trāsmisit 7 ablata restituere pmisit: et veniā postulauit: q̄b̄ ille r̄ndit. **N**on ignosco: sinite eū bñ torq̄ni. **I**ter t̄ret vt p̄. 7 iterū mittit nūcios vt p̄us: sed veniam nō p̄sequit. **T**ertio cū lachrymis venientib̄ 7 dicētib̄. **Q** miser ille nō potest mori nec vinere. **R**espōdit. **M**odo bene vindicatus sū: mō remittā. **A**b illa igit̄ hora oīs terror diaboli abcessit. **I**tē exēplū de parētib̄ q̄ **B**

delent pueros suos fideliter informa-
re q̄ ipsis nec alicui alteri homini aliqd
subtrahāt 7 furtiue recipiant. Unde
legitur q̄ quidam puer defunctus est
7 iudici p̄sentatus: quē puer quasi p̄
velamen contemplabatur: multum q̄
ei seuerus videbatur. Diabolus autē
eundem puerū accusabat dicens. Do-
mine iudica s̄m iusticiā: quia puer iste
germano suo obolū furatus est: nec in-
de fecit penitentiā: nec restituit abla-
tum. Cui dñs. velles vt p̄ tantillo hūc
puerum damnarē: Mea iusticia non
est sine misericordia. Supplicantibus
pro puero quibusdam sanctis quibus
puer seruierat culpa pueri remittitur:
sed ad p̄ceptum iudicis puer ad pu-
teum igneum p̄icitur: in quo tantam
p̄nam sustinuit q̄ postmodum hanc
verbis exprimere non potuit. Postea
de puteo extractus iudicem iocundus
7 dulcē inuenit. Data q̄ sententia ani-
ma corpori restituitur: 7 obolus solue-
re iussus est: 7 mirantibus cunctis qui
aderant p̄ signa quę in eo inuenerunt
verbis eius compulsi sūt credere. Itē
q̄ homo post hanc vitam puniatur p̄
minimis rebus patet per tale exēpluz
Nam filius cuiusdam ducisse de cede
cōfessus est (q̄uis tantum esset nouē
annorum) qui post mortem apparens
dixit m̄i suę se esse ī magna p̄na pur-
gatorij: quia non soluisset quędam de-
bita quę accommodauerat a familia pa-
tris sui ad ludos faciendos et glotos
emendos nec de hoc memor fuit ī mor-
te vt soluisset tales ballēses. Et petiuit
a matre vt p̄ eo solueret: 7 sic p̄na sua
finē haberet. R̄ndit se libenter velle fa-
cere. Et inquisitione facta fecit omnes
tales ballēses soluere famulis 7 famu-
lab⁹ suis: q̄ ei illos ballēses p̄cesserant
postmodū autez puer apparuit matri

in magna claritate: intimans q̄ esset li-
beratus a p̄na: 7 positus in felicitate
maxima.

**De vxoribus que furant viris
suis.**

Octani sunt vxores que furā
tur viri suis: 7 res viroz fur-
tine subtrahunt. Et de ipsis
contra voluntatē viroz seu maritoz
elemosynas faciunt: quod fieri nō de-
bet. Unde scribit. xxxij. q. iij. Nihil ē
Sed nuqd vxor in aliquo casu pōt
facere elemosynā sine licentia viri: Re-
spondeo q̄ sic: 7 hoc ī t̄plici casu. Pri-
mo si vxor fuerit lucratiua. Secundo
si habuerit res p̄finales 7 p̄prias p̄t
totem: vbi huiusmodi p̄finales lo-
cum de consuetudine habent 7 vxoris
sunt: potest de illis etiam inuito mari-
to elemosynam facere. Tertio si faciat
elemosynā de rebus suę dispensationi
cōmissis: puta de pane 7 de vino 7 hu-
iusmodi (nam de approbato more solēt
ad dispensationem vxoris p̄tinere) po-
test 7 debet facere elemosynas: modera-
te t̄n q̄ egestatē p̄iungi nō inducat. Et
debet sibi formare p̄sciā q̄ nō displic-
eat viro: s; aliq̄ displicuerit 7 p̄hibu-
erit. Quia aliq̄ p̄hibet vt tēperēt vxo-
res: n̄ t̄n ex toto s; ab excessu. Pōt etiā
sibi formare p̄sciā ex miseria pau-
pis: cogitās q̄ si marit⁹ vidēt placeret
ei q̄ sibi fieret elemosyna. Quid t̄nc di-
cēdū ē de ill' mulierib⁹ q̄ furāt marit⁹:
7 illa supflue 7 illicite 7 inutilit̄ expēdūt
s; in supbia vestiu vel cingulorum vel
peplorum: 7 etiam q̄nq; in viuuis cū
viri absentes sūt multa expēdūt: qd̄
est contra vnū capitulū de regula ma-
trimoniali. Quia existentes in m̄rimo-
nio debent sibi inuicē esse fideles ī re-
tēporalib⁹: 7 vnus nō s;trahere aliq̄: et
inutiliter expēdere. Item reprehendē

De precepto VII

di sunt isti parci viri qui recludunt oia bona sua ab vxoribus nullam eis potestatem comittentes tanquam ancille et famule. hoc illi facere deberent soluz qui habent vxores tales quales: ne occasio mali eis esset potestas talis rerum temporalium. Sed eis qui pbas et honestas et timentes deum et conscientiosas et probatas vxores habent non est facienda talis reclusio. Quia ex hoc datur talibus mulieribus occasio furandi. quia omnia debent illis esse communia simul scilicet viro quam mulieri. exemplo promittunt ecclesie. vt dicitur act. iij. Erant illis omnia communia. Si hoc omnibus christianis fuit: multo fortius debet esse illis qui sunt simul in matrimonio. Hoc etiam videtur christus approbare in euangelio dicens. Jam non sunt duo sed vna caro. Ex hoc sequitur quod multo minus res illorum debent esse diuise. Scilicet endum autem quod mulier probat honesta et misericors quandoque facit virum crudelium piuum et misericordem. Exempla Legit quod quedam nobilis domina multum compatiebatur infirmis maxime tamen leprosis. Vir autem nobilis et potens tantum abominabatur leprosos quod eos videre non poterat. Qui quadam die equitauit ad venationem. Tunc quidam leprosus apparens ante ianuam suam. id est illius nobilis. et rauca voce clamare cepit. Quem mox domina audiuit ad eum descendit et quesitum si vellet comedere et bibere. Et ille. Ecce hic crucior vehementi solis ardore non manducabo neque bibam nisi me tuleris in domum tuam. Et illa. Nunquid nosti quantum dominus meus abhorreat leprosos: et ipse cito rediet de venatione. et si te in domo inueniret forsitan me et te interficeret. Illo gemente et plorante: domina non potuit ei lacrymas sustinere. sed proprijs brachijs in do-

num portauit. eumque rogauit vt comederet. nullo modo voluit nisi eum dormina in propriam cameram et in propriuz lectuz deferret. Ibi enim desiderabat quiescere antequam comederet. Dum ergo illa gemitum et fletum eius tantum ferre non poterat: portauit eum in proprijs humeris ad cameram suam. et lecto suo eum quiescere fecit. et cooperario precioso corpus eius cooperiens. Et ecce vir de venatione veniens dixit mulieri. Aperi mihi cameram illam vt requiescam post estum solis. Cuius illa aliquantulum tardaret timens de morte leprosi et sua. dominus cum magna indignatione cameram intravit. et satis cito post reuersus ad vxorem ait. Modo inquit bene fecisti quod lectuz meum optime preparasti: sed miror vbi talis species aromaticas reperisti quibus tota camera respersa est. tanto scilicet odore suauitatis quod in visum est quod fuerit in paradiso. Quo audito mulier quod non nisi morte expectauit. et ingressa cameram ita inuenit sed leprosum nunc inuenit. quod per ammiracione et miraculi magnitudine omnia per ordinem marito intimauit. Ille valde concupiscit: quod prius quasi leo fuit: mansuescere cepit sicut agnus. et postea paupes et maxime leprosos se dilexit. et vitam suam cum vxore sua in bono finiuit. Vnde apostolus. j. ad Corin. viij. Saluat vir infidelis per mulierem fidelem. Non sunt huiusmodi ancille qui res dominorum suorum furantur et inutiliter presumunt. Aliter etiam de rebus dominorum ipsi inuit elemosinas faciunt. Tales non propter pietatem intentionem a peccato mortali non excusant. Vnde quidam virum suum vel ancilla in aliquo casu possit elemosinas facere de rebus domini sui: Respondeo secundum Theod. in. iij. dist. xv. Serui ancille et famuli non possunt elemosinas dare de rebus dominorum suorum sine eorum consensu: nisi panem vel brodium et huiusmodi que

De precepto VII

firma debet publice denunciare q̄ ille cui fuit res veniat: 7 si certa iudicia expresserit sibi reddat. **¶** Vel fm Hostie. Si ille non venerit cui res fuerit: erogat pauperibus. vel ipse idem inuētor tenere potest illam rem si est indigens 7 pauper. **¶** Et hoc fm quosdam auctoritate penitentiarij sui seu sui diocesani si forte sibi retinuerit dispensationem talium reruz que dicuntur vage restitutiones. **¶** Duodecimi sūt hospites qui vulgariter dicuntur stubenreüber qui nimium computāt hominibus secum comedentibus 7 hospitibus. Quia tales debent moderate hospitibus suis computare. Sic tamen q̄ eis pro laboribus et occupationibus suis satisfieret quia quicumq̄ talis ultra debitū 7 nimis excessive suos proximos sic gnat nimium computando scienter 7 exposito tenetur ad satisfactionem talium. **¶** Sciendum etiam q̄ isti hospites q̄ propter lucrum temporale preparāt cibaria prohibita 7 illicita suis hospitibus qui sunt fortes 7 sani 7 bene possēt vti cibo quadragesimali participes se faciunt illorum peccatorum. Verbi gratia sicut reptus est in quadragesima in vna quarta feria in qua fuit angaria: 7 cum hoc fuit vigilia apli Matthei q̄ plures fortes sani 7 robusti vsi sunt de lacticijs 7 alias habuissent sufficientiā de cibis quadragesimalibus in quo nō modicū peccāt tā comedentes q̄ etiā illi q̄ amistrāt ppter lucrum eis talia fercula. **¶** Et ratio est q̄ in tota quadragesima fm l. bo. se. se. q. cxlvij. Interdicunt vniuersaliter oua 7 omnia lactinia. **¶** Tredecimi sunt qui plebanū defraudant i oblationibus 7 decimis: 7 alijs sibi debitis. **¶** Et de hac materia habetur sup. iij. s. Item qui censū subtrahūt suis dñis. Quia fm Henricū de fir-

maria. Censum illum qui fuit ab initio rei impositus sine dolo 7 fraude integraliter debent solvere. **¶** Et qui de his aliquid subtraxerit peccat mortaliter. **¶** Item qui telonca vel vectigalia dominis suis fraudulenter subtrahunt qui omnes tenentur ad restitutionem dummodo tamen tres cōditiones habeant huiusmodi vectigalia. **¶** Prima q̄ imponantur auctoritate principis. **¶** Secunda q̄ subsit causa rationalis propter quam fuerunt imposita: sicut pro pace facienda vel pro via publica reparanda. **¶** Tertia q̄ sint moderata quia sic toleranda sunt. extra de verborum significationi. **¶** Queritur vtrum laicus a clerico possit exigere pedagium: **¶** Respondeo ecclesiasticę persone ad pedagia que dantur a transeuntibus et guidagia que dantur pro conductu per terram alicuius vt securius vadāt ad talia penitus non tenentur nec etiā pro rebus suis quas nō causa negociationis deferunt 7 deferri faciunt. **¶** Et inhibetur ne ab eis talia exigantur contraria consuetudine non obstante: aliter as qui talia exigunt si sunt persone seculares sunt excommunicati ipso facto. **¶** Si collegium vel vniuersitas: castrum vel ciuitas ipso facto subijcitur interdicto: nec a predictis absolui possunt nisi plene restituerint 7 transgressioni satisfecerint. **¶** Extra de censu. quā qm. libro sexto 7 in clementinis eodē titulo presenti.

¶ Quod xij. genera mercatorum dānantur. **¶** Quartidecimi sūt mercatores qui mētiēdo 7 decipiēdo emūt 7 vādūt. **¶** In his quantū illi peccat q̄ nec emē nec vadere nouēt nisi cū mēdacijs 7 iuramentis. **¶** Respondeo fm Raymundum. Quotiens causa decipiēdi piurant vel mētiē sciēt

peccant mortaliter et tenentur ad restitu-
tionem. Sciendum quod non solum intel-
ligitur de magnis rebus: sed etiam de par-
uis. ut patet in quibusdam hominibus
qui paruas res habent emere vel vendere
et tamen in eisdem multipliciter mentiuntur
et proximos decipiunt. Sed si dicitur: verum
est quod iuro: Respondeo quod peccas in hoc
quod sine necessitate iuras: et nomen domini
dei tui inuani assumis. Sed si iterum
dicitur: non creditur mihi nisi iurauero:
Rursus non est laudabile in te quod sic te
exhibuisti quod nullus uerbum tuum fide ad-
hibeat. nisi hoc quod loqueris ei cui iura-
mento affirmes. Et iterum dicitur: nulli cre-
ditur amplius nisi iuret: nec aliquis po-
test iam vendere vel emere nisi iurauerit:
Rursus non est uniuersaliter uerum quod
plures boni uiri emunt et vendunt et ta-
men nullo modo iurant etiam in magnis
et arduis emptionibus: sed simplici uer-
bo affirmant vel negant secundum dictum christi
qui dicit. Sit homo uester est. non
non. Unde exemplum. Legitur in dia-
logo cesarij. quod duo ciues colonenses
inter cetera peccata sua confessi sunt du-
orum peccatorum genera que quidem in
se valde sunt magna. licet propter usum
mercatoribus his diebus parua uide-
antur et quasi nulla. uidelicet menda-
cium et periurium. Dominus inquit pene
nihil possumus emere vel vendere quoniam
oportet nos mentiri iurare et sepe per
iurare. Quibus dum diceret plebanus
peccata ista valde sunt grauia et a saluatore pro-
hibita ipso dicente. Sit homo uester est. non
non. Responderunt. nos non possumus
hoc preceptum in negotiationibus nostris
custodire. Ait sacerdos. utamini con-
silio meo et bene cedet uobis. Et nolite
mentiri neque iurare: sed sicut mercatum
uestrum uultis dare: sic eum laudate.
Et promiserunt ei. quod temptare uellent

uno anno. hoc enim sacerdos petiuit ab
eis. Impediunt igitur eos sathana: qui se-
per salutem humano aduersat: pene nihil
anno illo vendere potuerunt. Reuersi
quod anno reuoluto ad suum plebanum di-
xerunt. Obedientia huius anni fuit nobis
multum danosa. homines a nobis deflu-
unt. nec aliquid sine iuramento vende-
re possumus. Tunc sacerdos. Nolite ti-
mere quia temptatio est. et fixum tenete in
corde uestro quod nulla aduersitas nulla
paupertas uos a tali proposito auertet
et dominus uobis bene dicet. Qui ex uerbis
suis compuncti promiserunt quod custodire
uellent eius consilium: diuinumque preceptum
per omnes dies uite sue. etiam si oportet
ret eos mendicare. Mira res statim do-
minus immisam contempsit temptatio-
nem. et ceperunt omnes homines eos plus
quam ceteros mercatores frequentare. et fa-
cti sunt in breui diuites ita ut mirarentur.
Et reuersi ad suum confessorum grati-
as egerunt eo quod per eius salubre consi-
lium a tam grauius peccatis fuerunt exone-
rati: et insuper in rebus ditati. **De**
cunctis mercatoribus sunt que in statuta delin-
quunt. et hoc fit tripliciter. Primo cum
quis habet diuersa pondera. sic quod wen-
dit ad minus: et emit ad maius. Secun-
do cum habet mensuram iustam et pon-
dus iustum: sed scienter male mensu-
rat. ut cauones qui replent mensuram
cum spuma. et etiam qui digitum librae
superponunt. Similiter pannicidum quod
cum pollice unam retrahunt et sic de
alijs. Tertio quando quis habet ius-
tam libram et mensuram: sed facit ut
res ponderosior sit tempore uenditionis.
ut qui lanam aspergit aqua uel pi-
per ad cellare portat. Et uinum quod
uendunt cum aqua limphant. et sic de
alijs. Duplex damnum habebunt ta-
les. Primum temporale. Unde Deut. xxxv.

De precepto VII

Non habeb in sacco tuo diuisa pōde-
ra. 7 post. vt viuas lōgo tēpe. Sic per
oppositū cito moriunt tales. Et etiā
res male acquisite cito perdūt. Secū-
dū est spirituale dānuz q̄ cum scriptū
sit per q̄ hōmo peccat p̄b et punitur.
qui igitur in statera peccat merito in
statera michaelis punitur: vbi tunc
mala eorum in magno pondere: bona
vō eorum nullius ponderis esse vide-
buntur. **Tertij** mercatores sūt qui
ppter dilationē tēporē res vendunt ma-
iori p̄cio q̄ valēt vel valere p̄nt. Nisi
dubiū sit q̄ merces vendite tpe soluti-
onis debeāt plus vel min⁹ valere: quia
tunc licite p̄nt vendi in tāto plus quā
to estimat q̄ debeāt valere tpe solutio-
nis. Et hoc intellige si iste venditor: iāz
nolebat vendere merces istas: s̄ intēde-
bat suare vsqz ad illud tēp⁹: 7 tūc a p̄-
mo vendere. Cū enim venditor statuat
in corde suo pro quāto velit rē suā da-
re: nō p̄t ppter dilationē p̄ciū augmē-
tare. Verbi grā. si quis iā vellet vende-
re equū vnū pro .x. florenis promptis
7 si ppter dilationē ad dimidiū annū
dat eū p. xj. florenis: tunc tenetur vn-
decimū florenū restituere: quia vsurā
cōmisit. Sed si aliqui dicant: non pos-
sumus vendere merces n̄ras sine dila-
tione: Respondeo cum dilationē licet
vendere: sed ppter dilationē nō licz p̄-
ciū augmentare. Quia q̄ vendūt res
suas longe cari⁹ ppter dilationē soluti-
onis q̄ si eis incōtinenti soluerent: cō-
mittūt vsurā. vt patet eē. de vsur. ca.
Cōsuluit. **Quarti** sūt q̄ aliud ostē-
dūt 7 aliud vendūt. Et sūt illi q̄ occul-
tāt malū s̄ bōno. 7 superi⁹ ponūt illud
bonū q̄ sit in aspectu hōim. sed in me-
dio illud qd̄ deter⁹ est. Et dicūt q̄ to-
tū sit sicut supius apparet. 7 sic mentiē-
to proximos decipiunt. Exemplus in

dialogo cesarij. **Matrona** q̄dā venit ī
quadragesima p̄fiteri peccata sua. fle-
ctens itaqz coram p̄fessore genua sua.
Quicqd̄ boni se memērat cōmisisse ce-
pit enumerare. 7 cum pharisēo in euā-
gelio se iustificare. dicens: domine tot
fertis ferijs soleo in pane 7 in aqua ie-
iunare. 7 tales elemosynas dare. eccle-
siam frequentare. 7 multa in hūc mo-
dum facere. Cui sacerdos dixit. Ad
quid domina venistis: nunquid pro
istis operibus vultis recipere p̄nitent-
tiam: Quare non dicitis peccata ve-
stra: Respondit illa. nihil mihi cōscia
sum. Ait sacerdos. cuius estis officij?
Respondit mulier ferrum vendere so-
leo. Ad quod ille. Soletis aliquādo
minores particulas in ligaturis maio-
ribus intermiscere vt sic totum veda-
tis: Dicente illa soleo. Respondit. Ec-
ce hoc criminale peccatum est. quia do-
lus 7 frans. Secundo interrogauit.
soletis aliquādo mentiri iurare 7 per-
iurare. Respondit illa. Quia in talibz
sepe excedo. Tertio q̄sivit soletz emu-
lis vestris aliquādo maledicere 7 alijs
plus vendentibus inuidere: Illa re-
spondit. In his sepe deliqui. Et ple-
banus. Et ista omnia peccata morta-
lia sunt. 7 nisi p̄nitentiam egeritis cō-
dignam citius ibitis in gebennā. Ter-
rita illa ī verbis eius peccasse se cogno-
uit. et quid de cetero confiteri debuit
didicit. **Quinti** mercatores sunt q̄
vilius 7 remissius solent emere rem q̄
valeat. vt contingit in necessitate cum
quis est coactus. 7 necessitate v̄ gente
oportet eum cuz damno suo bona sua
vendere. et talis sic emens 7 multo mi-
nus pro eisdem rebus dans q̄ valeāt
tenetur recompensare damnum pro-
ximi. Hoc isti nō adūtūt q̄ q̄qz si pos-
sent libenter emerent pro vno flore.

no quod valeret duos. Et de hoc sibi nullam scientiam voluit formare. cum tamen sciat quod talis res communiter sic non vendatur. si ille ex mera necessitate sic vendere cogitur. Exemplum de uno qui emit perpetuos redditus et certos super unum florenum. per xliij. si venditor ex necessitate coactus sic vendidit. et aliter cum donatione sui et suorum sic emit. Item alius qui unum unum equum. per xl. florenis vendidit qui vix decem florenos valuit. Et super hoc ei concessit. v. florenos per annum. et in super eodem anno talis bis communicavit. Et talibus peccata non dimittunt nisi restituat et recopentent dampnum. primis. Et quod dictum est de venditione: intelligendum etiam est ex parte emptoris. Quia quando venditor crederet rem suam minus pretiosa esse quam sit. ut puta vendit aurum. primo per minus pretio: quia credit esse aurum. Aut animal sanum quod putat esse infirmum et sic de alijs. Nam emptor si hoc cognoscit minus dat quam res valeat: iniuste emit: et ad restitutionem tenetur. Sexti sunt qui vitiosum et defectuosum vendunt per bono. Circa quod dicitur venditor teneatur dicere vitium rei vendende: Respondeo secundum Theophrastum. se. se. q. lxxvij. Venditor qui res vitiosam vendendam exponit ex hoc ipse dat emptori damni vel periculi occasionem. Damni quidem si propter huiusmodi vitium res sit minoris pretij et ipse nihil de pretio minuit. Periculi autem puta si propter huiusmodi vitium usus rei reddat impeditus vel noxiosus. puta si aliquis vendat alicui equum claudicantem per veloci. vel domum ruinosa per firma. vel cibum corruptum per bono. et sic de alijs. Quia respondeo breviter. si vitia huiusmodi sunt occulta et venditor non detegit: erit dolosa et illicita venditio. et tenetur venditor ad damni recopensationem. Si vero vitium rei sit manifestum. puta cum equus est monoculus: vel cum

vitium rei si non cognoscatur: potest competere alteri. et venditor propter huiusmodi vitium strabit de pretio quantum oportet: non tenetur ad manifestandum vitium rei. quia propter huiusmodi vitium emptor forte vellet propter de pretio strabi quam esset strabendum. unde venditor potest licite vitium reticere. Respondeo sic. Septimi sunt qui cum prompta pecunia emunt et in continenti illud idem sibi vel alij econverso vendunt. Et propter dilationem dant carius quam valet vel valere potest. Et nullum laborem vel aliquod dubium nec aliquas expensas cum hac re habuerunt: sed immediate eodem tempore et loco propter dilationem multo carius vendiderunt. Verbi gratia. Sicut isti qui emunt anenam cum est in bono foro: et propter dilationem carius vendunt quam exposita valere potest. Item qui quandoque emunt duo vel quattuor vasa vini pro prompta pecunia: et immediate propter dilationem multo carius vendunt et quandoque nunquam ex cellario trahuntur. et sic quandoque illa vasa bis vel ter vendunt et tamen semper in eodem loco manent. Item qui emunt pannum vel lanam vel huiusmodi pro prompta pecunia et immediate carius vendunt propter dilationem et tales quandoque plus lucratur quam ille qui talia mercimonia duxit per quadraginta vel quinquaginta miliaria in magnis expensis et laboribus. Circa hoc queritur: utrum mercatores possint licite lucrum recipere et carius vendere quam emptum sit. Respondeo cum laborant pro omnibus et quasi commune negotium in mercibus gerunt: possunt moderatum lucrum recipere. secus de immoderato. ut patet extra de emptione et venditione capitulo primo. Sciendum est quod hoc intelligendum est si ipse venditor rem melioravit et

De precepto VII

7 etiam si sciu rei mutatum est fm di-
uersitate loci vel tps. vel ppter pericu-
lum cui exponit trasserendo rem de lo-
co ad locuz pot carius vendere. dum
tm moderate fiat vt dictu e. **O**ctavi
mercatores sunt qui qrun tenebrosa
loca 7 lucem solis 7 claritatez diei ob-
tenebriant. 7 hoc ideo faciunt vt res ali-
ter appareat q̄ sit. sicut pannicide faci-
unt. Et in hoc ostendunt se esse filios te-
nebray. **U**nde dñs merito dicit eis
Mat. xxi. Mittite eos in tenebras ex-
teriores. qz tenebras dilexerunt: ideo
tenebras habebunt. Et in hoc ostendunt
se male velle facere vel agere. **D**e tali-
bus dicit ch̄istus i euāgelio. vt habe-
tur **Joh. iij.** Dis enī q̄ male agit odit
lucē: 7 non venit ad lucē vt nō arguā-
tur opa eius. **Q**ui aut̄ facit veritatem
venit ad lucem vt manifestent opera
eius quia a deo sūt facta. Et tales mer-
catores q̄ causa decipiēdi hoc faciunt
q̄stum in eis ē oculos ch̄isti conātur
velare. **U**nde autoritas. **O**culos dñi
oīa cōspicientis conāt velare qui ma-
lum p bono nitunt vendere dare vel
mutare. Et tales in casu quo nunq̄
proximū decepissent: tm solum intentio
eoz ad eternā dānationem sufficeret.
Noni sūt qui cū mechanicis cōne-
niunt 7 pactū faciunt dando eis p̄mptā
pecuniam. vt sibi supra terminuz assi-
gnatum tot facta vel tot paria mecha-
nica p̄pararent. Et sciūt veraciter q̄ tē-
pore illo sibi assignato multo plus eis-
dem mechanicis soluerent talia eis sic
p̄parata. 7 sic nimis grauāt istos pau-
peres mechanicos. sic q̄ ipsi ex suis cō-
tinuis laboribus vix sibi nutrimentuz
acquirūt. **D**ecimi sunt q̄ illas res
vendūt q̄ ad nullum vsum sūt vtilēs
nisi ad peccandū sicut gladios 7 sagit-
tas intoxicatas; aut venena ac falsos

tesseres 7 huiusmodi. **T**ūc indubitā-
ter peccāt oēs illi qui faciūt vel tenent
vel vendunt vel donāt. 7 oīa mala se-
quentia istis imputabunt. **Q**uia qui
occasione damni dat: damnū dedisse
videtur. **Extra de iniur. 7 dāno. ca.** **S**i
culpa. **Cōcor. l. ho. 7 hosti.** **S**i autē
iste res q̄ vendendē sunt possūt eē vti-
les. vt arma in iusto bello. aurifrigiuz
ad ornamēta ecclesiastica. Et etiaz q̄-
dam venena que ad aliq̄ medicinalia
vel cōtra animalia nociua q̄ talia ven-
dit p̄parat vel dat non peccat nisi for-
te p̄babuliter dicitaret sibi cōscientiaz
q̄ emptor rem illam q̄reret ad malefa-
ciendum. **T**ūc enī non debet ei v̄dere
nec dare nec accōmodare. **V**erbi gr̄a.
Sicut vnus q̄ vellet aliquem iniuste
occidere. vel alias l̄galiter vulnera-
re. tūc tali nō debes gladiū v̄dere vel
accōmodare: alias reus eris illi pecca-
ti. **I**tez aurifaber faciens anulū aureū
illi quē veraciter scit velle abuti. sicut
dando alicui mulieri in matrimonio
cōstitutę: vel virgini vt alliciat talem
mulierem vel virginem ad actum il-
licitū. **T**alis aurifaber reus erit in pec-
cato isto. 7 sic de alijs. **E**t hoc idē pos-
sum⁹ per talia exempla a sili cognosce-
re. **Q**uia si q̄s q̄reret hōiem aliquē ad
occidendū eū: 7 indicās sciēter illi lo-
cum vbi eū inueniet reus erit homici-
dio. **I**te si q̄s indicaret alicui volenti
fornicari p̄stibulum seu locū aliū vbi
tales meretrices inueniret reus erit il-
lius peccati. qz est regula iuris. **Q**ui
occasione damni dat: damnū dedisse
videt. **E**rgo vniuersaliter loquendo
q̄cunqz iunat verbo vel facto aliquē
ad peccandū reus erit omniū peccato-
rum illoz. **U**ndecimi sūt q̄ in die-
bus festiuis mercimonia sua exercent.
Et de hac materia inuenies supra in

tertio p̄cepto. **D.** **Q**uoddecimi sunt
q̄ emūt furtū vel rapinā. **U**n̄ sciēdum
q̄ q̄ scinit vel pbabiliter credidit esse
furtū vel rapinā. et sic emit grauatū
q̄nq̄ modis. **P**rimo qz semp tenetur
eā reddere etiaz si aīal moriat v̄l vio-
lenter auferat. **E**rgo q̄cūqz emit rem
furtiua vel raptā semp tenet restituere.
Etiaz si aī decē ānos emisset: 7 ani-
mal eodē die mortuū esset. **U**el etiaz
eadē die qua emit violēter fuisset ab-
latum. **A**dhuc tenet restituere si vult
veraciter p̄nitere. **S**emp tenet fur d̄
casu fortuito restituere nisi ī vno casu
puta. si rem obtulisset d̄no tpe 7 loco
cōgruo: 7 iste nolūisset recipere. **S**c̄do
qz tenet restituere oēs fructus p̄ceptos
7 q̄ medio tpe p̄cipi poterant. **T**ertio
qz res estimāda ē fm̄ optimū ei⁹ statu
puta si res tpe venditiōis fuisset meli-
or q̄ postea. tūc nō sufficit q̄ simplici-
ter restituat. **Q**uarto qz nō p̄nt repe-
tere p̄ciū qd̄ dedit: ab illo cuius res ē.
nec etiā p̄t agere cōtra venditorē de
p̄cio soluto. **O**bstat enī sibi sua turpi-
tudo. **Q**uinto qz perdit etiā expēsas
volūtarias. **S**i aīn emit bona fide. pu-
ta si pbabiliter rem credidit eē iustā:
sic bona fides q̄tuoꝝ bona sibi cōfert.
Primo qz nō tenet rem restituere du-
rante bona p̄sciētia. **S**i postea sciue-
rit rem eē furatā: tenet restituere s̄ fru-
ctus s̄uptos nō tenet restituere. **S**ecū-
do p̄t rem alienare et vendere stante
bona p̄sciētia: sed si aliqd̄ lucrū ex ve-
ditione furti p̄sequit: illud debet d̄no
restituere postea veniēti. **T**ertio qz rē
nō tenet restituere ī casu fortuito du-
rante bona p̄sciētia 7 fide. **S**i enī res in-
terī pereat absqz culpa sua in nullo te-
netur d̄no restituere. **Q**uarto qz post
restitutionē rei p̄t agere cōtra vendi-
torē d̄ p̄cio qd̄ dedit. **E**t venditor tenet

sibi restituere p̄ciū. **D**e usurarijs.
Quoddecimi sūt usurarij pro
quo sciendū. **Q**uid sit usura
Rūdeo fm̄ Goff. **U**sura est
quicqd̄ sorti accidit exintētiōe p̄ce-
denti vel pacto. **S**i fm̄ Raymū. **U**su-
ra est lucrū ex mutuo pacto debitū v̄l
exactū. **S**ciēdū qz usurarij q̄ recipiūt
aliqd̄ ex pacto vltra sortē peccant gra-
uiter. **P**rimo qz faciūt cōtra legē dei.
Un̄ **L**euī. xxv. **P**ecuniā tuā nō da-
bis fratri tuo ad usura. **I**tem **D**eut.
xxij. **U**bi sic legit. **F**ratri absqz usura
id qd̄ indiget accōmodabis vt bene-
dicat tibi d̄ns in ope tuo ī terra quaz
ingredieris possidēdā. **U**bi insinuat
q̄ta sit vtilitas mutuari absqz usura
7 gratis. **B**enedicat enī ei d̄ns ī omni
ope suo. **E**t aliud testimoniū est in p̄
Ubi inq̄rit dauid a d̄no dicēs: **D**ñe
q̄s habitabit ī tabernalo tuo: **E**t sub-
iūxit d̄ns: **Q**ui pecuniā suā nō dedit
ad usurā rē. **S**c̄do grauiter peccat qz
vendit tēpus: qd̄ iter oīa transitoria
maxie voluit d̄ns esse cōmune oībus
absqz p̄sonaz acceptiōe. **C**ū enī ī alijs
rebus d̄nites meli⁹ habeāt q̄ paupe-
res: de solo tpe non p̄t habere d̄nes
nisi idem qd̄ paup. nō enī p̄t eē tem-
pus nisi vnum tempus simul et semel.
Magna enī iniq̄tas ē cū usurari⁹ ven-
dit pauperi illud qd̄ oīb⁹ cōmune est.
Ideo iusto dei iudicio ī t̄pis indigen-
tia punit⁹ usurari⁹: cū illud v̄dit in p̄-
senti qd̄ sibi datū fuit ad p̄nitētiam
agēdā. **U**n̄ minat eis d̄ns p̄ p̄bam
dicēs: **C**ū accēpo t̄ps iusticias iudica-
bo. q̄si diceret: **T**u modo habes t̄ps ī
mana tua. s̄ cū accēpo. i. post mortem
tuā ī manū meā oīb⁹ faciā iusticiā q̄-
bus iuriat⁹ es. **T**ertio faciūt q̄ue pec-
catū: qz vendūt vnā rem bis **E**rgo fm̄
Abo. **A**ccipe usurā p̄ pecunia. mutua

De precepto VII

ta fm se iniustū est. qz vendit illud qd nō potest. Verbi grā. Si qs vellet seorsum vendere vinū. 7 seorsū vsūm vini: venderet eandē rem bis: vel venderet illud qd nō ē. An manifeste p iniusticiā peccaret. Et simili ratiōe iniusticiā cōmittit q mutuat vinū 7 triticūz pētēs sibi duas recōpensatiōes. vnaz quidē restitutionē equalis rei. aliam hō pciū vsus qd vsura dicit.

De iniquitate vsurariorūz.

Ursurari⁹ pmo peior ē fure: qz fur de nocte solū furat. s vsurarius die noctūqz. 7 qz magis depauperat 7 qz plures exhereditat. Secdo peior ē aliquo modo inferno: quia fm q dicit wilhelm⁹ lugdunensis in sūma vitioz. Infernus enim in resurrectione dñi q non sua erāt restituit. vsurari⁹ audita passione 7 etiam resurrectione dñi. non vult aliena restituere: sed potius vult carere oī fructu passionis christi. Itē infern⁹ solū punit malos qui meruerūt peccādo in p̄senti cōtra deū. sed vsurari⁹ spoliat bonos 7 malos indifferēter. Itē sicut infernus nunq̄z replebit vsqz ad nouissimū diē. sic auar⁹ vsurarius nunq̄z replebit pecuniā s̄ semp̄ anhelat ad plura acquirēda. Tertio peior est iudeo: qz iude⁹ a iudeo vsuras non accipit. s̄ vsurari⁹ a fratre suo christiano accipit qd iude⁹ nullo modo faceret. Quarto peior ē morte corpali. qz mors solū interimit corp⁹. s̄ vsurari⁹ corp⁹ 7 aīaz. Quinto peior ē iuda traditore: qz iudas semel christū vendidit. 7 eū p. xxx. bonis denarijs dedit. s̄ vsurari⁹ toties christū vendidit quoties vsuras accepit. 7 nō sicut iudas p. xxx. s̄ p vno solo denario eū sepi⁹ vendidit. Et nō solū vendidit christū: s̄ etiā beatā virginem mariā 7 societate oīnz sanctorū et

angelorū in celo existētū. Itē vēdidit seipsū 7 vrore 7 oēs liberos 7 heredes q possidēt pecuniā vel bona tpalia cū vsura acquisita. Itē iudas. xxx. denarios restituit qs iniuste acq̄sivit. An Mat. xxvij. dicit q p̄nitētia duct⁹ restitit triginta argēteos. S̄ vsurarius nullo modo vult restituere q̄ iniuste acq̄sivit. An exēpluz in li. de dono timoris. Legit q sacerdos qdaz monebat quēdā vsurariū de salute aīe suę: qz grauit̄ infirmabat. Dicebat aut q sibi tria essent necessaria. scz conteri bene. 7 p̄fiteri plene. 7 restituere. p posse. Et ille. duo p̄ma libēter faciā. tertium quō facerē: qz mihi nihil 7 filijs meis remaneret. Et sacerdos. sine h̄ nō potestis saluari. Et ille. Dicit ita sapientes et scripture: Et sacerdos. ita vere. Et ille. Ego volo pbare vtrum dicāt verū. qz nō restituā. 7 sic mortu⁹ ē magis timēs paupertate p̄sentē q̄ futuraz. Sexto vsurari⁹ peior ē omni peccatore. hoc p̄tz qz cum alijs peccatores qnq̄z a peccatis cessant (Sicut superbus in quadragesima deponit supbiam. luxuriosus desistit a luxuria. gulosus ieiunat) Sed vsurarius vsuram omni die cōmittit: nulla die excepta. sine in parascue sine in die natiuitatis 7 resurrectionis. 7 sic de alijs. intantū peccat sicut in die simplici. Itē peccat in omni loco. quia sine sit in ecclesia audiendo missaz. sine in mensa comedēdo. sine in lecto dormiēdo. vbicūqz sit erit semp̄ peccatum eius augmētatur. Ex hoc patet q vsurarius nō veretur cōtumeliam facere deo 7 vniuersis angelis 7 sanctis eius. in quoz festiuitatibus peccat cōmittendo vsuram. Et ideo destitutus erit ī extremis auxilio dei 7 omniū sanctorū. Unde cū dicit Domine miserere anime illi⁹ vsurarij

De precepto VII

ad patibulum. Et se excutiens coram
oī pplo picit illud a se sē patibulo et
ibi sepult⁹ ē. **U**rsura multis mo-
dis cōmittitur.

Ursura multis modis cōmit-
titur. Primo cuz aliqui pre-
stant cuz cōditione ad pactū
plus recipiēdi. et isti sunt exp̄ssi vsura-
rij. Etiam fm iudiciū ecclesie. Secun-
di sunt qui peccant sine aliquo pacto
eo tamen animo q̄ aliquid vltra sor-
tem recipiant alias non mutuarēt. Et
isti sunt vsurarij quo ad deum p̄pter
intentionem corruptam quas p̄hibet
saluator. Luc. vi. Mutuum dantes
nihil inde sperantes. Ergo quicunq̄
sub spe recipiēdi aliquid mutuat pe-
cuniam: p̄cipue si alias nō erat mutu-
atur⁹: quicquid postea accipit vsura
est. Quis etiam nihil postulet. ⁊ tene-
tur ad restitutionē. Tertij sūt qui mu-
tuāt res suas ad certum terminū: quo
veniente nolunt prestare vltioriē di-
lationē donec aliquod emolumentum
inde recipiant. lz etiam exp̄sse nō pe-
tant. Quarti sunt qui vendunt res su-
as longe carius p̄pter dilationē q̄ eis
incōtinenti soluerēt. Et patet extra d
vsuris. ca. Cōsuluit. Est enī illa gene-
ralis regla. Q̄ quicquid accipit vltra
capitale vsura est. vt patet. xiiij. q. iij.
pleriq̄. Quinti qui pro prompta pe-
cunia iam emunt et immediate super
dilationem illi eidem a quo emerunt
vel alij econuerso vendūt in cariori so-
ro q̄ valet vel valere potest. hoc patet
supra i eodem precepto circa illam lit-
teram. **S**. Sexti qui emunt vinū vel
bladum dum adhuc crescit ita i bono
foro: q̄ verisimile est q̄ nullo modo tē-
pore solutionis ita modicū valeret. ⁊
tales vsuram cōmittunt. Verbi gra-
tia. sicut qui in quadragesima emunt

vinum ab ipsis vindemiato. ib⁹ cum
sunt in necessitate constituti. ⁊ tam p̄
vili precio: q̄ indubitanter tēpore so-
lutionis multo pl⁹ soluere oporteret.
Similiter ⁊ illi qui emūt a rusticis fru-
menta. ⁊ tam p̄ vili precio q̄ tēpore so-
lutionis plus soluat. Et tales omnes
sūt vsurarij ⁊ tenentur ad restitutionē.
Quid si quis emit fructus p̄cētuos
hoc anno de agro semiato: Respōdeo
non est vsura. Quia dubitat vtrum
plus vel minus debeat valere. et tamē
hoc stat adhuc in voluntate dei vtrū
eos velit conseruare a tempestate aeris
⁊ alijs periculis sup̄uēturis. Et eodez
modo dicendum est q̄ si emit fructus
p̄uenturos ad tres vel ad q̄ttuor an-
nos. Septimi sunt qui recipiunt ali-
quod pignus vel cōcedunt pecuniam
sup̄ p̄cedium aliquod: ⁊ fructus eius
non computant in sortem. Circa q̄d
querit: quid de cōmunitatib⁹ quarū-
dam civitatum que dant pecuniā ad
vsuram: Respondeo fm Raymūduz
Omnes illi ciues quorū autoritate et
p̄silio fit: vsurarij sunt. Et eodē modo
si civitas vel cōmunitas recipet aliq̄d
pignus scz civitatē vel castrum vel bu-
iusmodi. ⁊ fructus eius nō computa-
rent in sortē. omnes tales vsurarij sūt.
ar. vij. q. i. Sicut vir. xiiij. q. iij. Si ha-
bet. Similiter intellige de vno solo q̄ pe-
cuniā locaret sup̄ castrum vel sup̄ ali-
quā civitatē. ⁊ sic de alijs. ⁊ fruct⁹ hu-
iusmodi tolleret ⁊ eos in sortē non cō-
putaret: vsurari⁹ est ⁊ tenet ad restitu-
tionem. **O**ctavi sūt qui dāt granū
vetus vt postea recipiant nouū. Et de
his dicit Raymūduz q̄ vsurā cōmit-
tunt. quia meliores rem recipiūt. Qd
itelligit Hosti. quando aliq̄s p̄pter p̄-
facit vt illā melioriē lucraret. Si vero fa-
cit ne sua messis peat. ⁊ inde accipiēti

gratiam faciat non committit usuram
sed et tunc sine dubio excusat quā
deplumitur q̄ nouum debeat min⁹ va
tere Et eo. **Quaeritur.** Noni q̄ emūt
a pauperibus oues et boues; quas illi
forte non habent et talia animalia lo
cant eis. **Quid ergo de illis?** Respon
deo fm̄ wilhelmum. Si emptor scit
vel credit q̄ venditor illa non habeat
et locat ei pro annua pensione usu
ra est vel saltem in fraudem usure fit.
Si vero credit euz habere et sine frau
de emūt non est usura. **Decimi sūt** qui
mutuant pecuniā sub illo pacto vt illi
sibi remutuet vtrum committat usurā?
Respondeo fm̄ Tho. se. se. q. lxxvij. Li
citur est q̄ mutuanti vnū aliud simi
le mutuet sed non licet obligare debi
tozem ad mutuū impositiū facienduz.
aa **Queritur** vtrum liceat accipere mu
tuū sub usura. Respondeo fm̄ Tho.
se. se. q. lxxvij. Non licet aliquē indu
cere ad mutuādum sub usura licet tñ
ab eo qui paratus est facere. Et qui ex
ercet usuras mutuū accipere sub usu
ris ppter aliquod bonuz vt est subue
tio luę necessitatis vel alterius. Et in
telligit **Adalricus** nō solum de neces
sitate absoluta sed etiam de necessita
te vtilitatis quam aliq̄s consequitur
agendo negocia sua. Sed hac vtilita
te cessante puta cum reciperet ppter lu
dum a leḡ vel huiusmodi tunc fm̄ eū
dem accipere ad usuram ē peccatū mor
bale. **Querit** vtrum liceat dona v̄
elemosynas ab usurarijs recipere. Re
spondeo fm̄ **Adalricū** sic nisi per hoc
efficiant non soluēdo. Nam tunc qui
reciperet ab ipsis teneretur eis restituere
vel illis a quibus ipsi receperūt. Se
cus itaq̄ si habent alia pter usuras et
per hoc non efficiuntur non soluendo
cc. **Querit** vtrum maritum liceat reci

pere dotē a patre vxoris suę qui ē usu
rarius. Respondeo fm̄ wilhel. Si pa
ter non sufficit ad soluenduz q̄ de usu
ris habet et maritus sciēs volūtatē
vel habens ignoratiā crassam p̄traxit
cū filia non debet recipere dotē a tali pa
tre. Si autē nō putabat socerū eē usu
rariū vel alias esse soluendo qui cum
nō erat pōt dotē in solutiōe recipere
postmodū sciat veritatē. **Hec** wilhel.
Luti⁹ autē dicit q̄ sciens veritatē non
recipiat dotē aut si recipit restituat il
lis quib⁹ pater tenebat. Si autē in
veritate locer de alijs bonis erat sufficiens
ad soluendum tūc gener indubitāter
pōt dotē recipere. **Itē** **gr̄it** vtz liceat dō
creditori recipere debitū qd̄ usurari⁹ ei
debet. **Rñdeo** fm̄ wilhel. Si bona fi
de credidit ei pecuniā vt ex illa cōmo
dū suū faceret et lucrādo forte se ex ea
liberaret recipere pōt qd̄ mutuauit et si
ille alias nō sufficiat usurās soluere.
Si hō alia causa credidit puta ad lu
dendū i alea vel dandū meretrici aut
histrioni nō debet debituz ab illo reci
pere q̄ nec usurās extortas sufficit resti
tuere. **Notandū** est etiaz q̄ ecclesia ce
tantū detestatur usurariorum voragi
nem q̄ eam restrinxit omni modo quo
potuit hoc patet quia contra eozuz so
lutionem multiplex remediū adhi
buit. Quia si promisisset aliquis usura
ram soluere cogi non debet ad soluē
dum quia usurę sunt indebitę. **Extra**
de usuris. ca. Debitorēs. Quia quicū
q̄ iudex sententiam daret ad soluē
dum usurās excommunicationis sentē
tiam incurreret. **Item** scdm̄ remediū
ē q̄ post solutionem potest eas repetere
et usurarius tenetur sibi restituere
quę per usuram ab eo recepit. **Circa**
quod queritur vtrū usurarius tenea
tur ad omnia damna. **Respondeo** fm̄

De precepto VII

Raymūdum tenetur ad omnia damna que ille propter solutionem usure passus est. ut si domum suam propter hoc vilius vendidit. et si aliam conduxisset. aut si propter hoc alia bona sub usura quasiuit. Tertium quod si non vult restituere tunc potest iudici vel alij prelato denunciare. et index siue talis prelatus ex officio suo potest illum cogere ad restituendum. Sciendum quod antiquitus usurarij fuerunt ab alijs hominibus valde despecti et eius hoc rari. Unde narrat Gualterus in summa vitiorum quod antiquitus quandoque in vna tota ciuitate vix inueniebatur vnus fenerator. Et ille non fenerabatur nisi data fide quod non publicaretur de quo cum certitudinaliter constaret eum esse usurarium. tunc amplius dicebatur domus eius domus diaboli. et sic de alijs rebus eius. Osculum pacis non dabatur ei in missa. Ignis a vicinis suis in domo eius non sumebatur. pueri ad eius occursum panescebant et in alterutrum cum digito demonstrabant. Nunc vero nostro tempore fiunt tales cubicularij principum. et ab hominibus eis assurgitur. quod tamen est absurdum et abominabile multum.

Sedecimi sunt illi qui recipiunt dona et munuscula a iudeis. Circa quod notanda sunt hic duo. Primo quare deus noluit ut iudei penitus consumerentur sed dispergerentur. et quare eos ecclesia non persequitur quasi hereticos sed sinit eos viuere quod non ex toto deleantur. Et hoc est propter tres rationes. Prima quia in fine mundi debent conuerti. Unde per. Conuertentur ad vesperam. Et tunc secundum dictum christi. ut habetur Job. x. Fiet vnus ouile et vnus pastor. Unde etiam Hierem. xxiij. In diebus illis saluabitur iuda. Secunda ratio quia sunt liberarię nostre quantum

ad vetus testamentum. Et ergo ne pagani dicerent. Vos christiani istas literas copulastis. Habemus vetus testamentum et dicta prophetarum a iudeis. Tertia ratio est propter memoriale dominice passionis. Ergo quotiescunque aliquem iudeum videmus totiens memoriam dominice passionis ad memoriam reducere debemus. per. Ne occidas eos: ne obliuiscantur populi mei. Secundo videndum est quod christiani se habere debent erga iudeos. Tunc secundum Raymūdum dico quod christiani non debent cum eis comedere. aut ad conuiuia sua vocare. Secundo quod infirmi christiani non debent in suis infirmitatibus ad se vocare iudeos nec ab eis recipere medicinas. Tercio nec christiani debent cum eis in eisdem balneis balnari. xxviij. q. i. capitulo Nullus. Et ca. Omnis. Quarto non debent permitti habere iter christianos officia publica: ne occasionem habeant senescendi. di. liij. Nulla. xvij. q. iij. Constituit. Sexto in diebus lamentationis et dominice passionis non debent in publicum prodire. Et etiam in die parasceues non debent habere hostia et fenestras apertas. Extra eo. Que super his. Septimo quod non debent habere famulos vel famulas christianos. quia christiani nullo modo debent esse assidui in domibus iudei nec tanquam famuli aut nutritrix aut obstitrix. Alias ipsi christiani si ab eis recedere nolunt debent excommunicari. Extra eo. Iudei. Et ca. Ad hec. Octauo quia christiani non debent eis locare domos suas ad exercendum usuras in eisdem. Nono quia christiani non debent retinere munuscula vel dona a iudeis eis data. Circa quod queritur. vtrum christiano liceat accipere dona vel munuscula a iudeis. Respondeo quod sic. et tamen tali modo quod ipse re-

icipiens non velit aliqd facere propter
talia dona quod sit contra deum. tunc
licite potest recipere. sed non debet si-
bi retinere nisi forte essent talia q̄ ab
eo vel ab antecessorib⁹ suis ipsi iudei
per vsurā recepissent. **Uñ** dicit Tho.
in quadā epistola ad ducissam lotho-
ringie. Cum ea que iudei per vsuram
extorserunt non possunt licite ab ipsis
retineri. Consequens est vt si vos illa
ab eis receperitis nec vos licite retine-
re potestis. nisi forte essent talia que a
vobis vel antecessorib⁹ vestris hacte-
nus extorserunt. Si qua vero dant q̄
extorserunt ab alijs. debent restitui eis
quibus ipsi iudei tenentur restituere
si inueniuntur. alioquin in pios vsus
fm sui dioecani cōsiliū sūt talia do-
na ⁊ munuscula erogāda. **Q**uid ad
hoc dicturi sunt qui recipiunt ppinas
⁊ dona a iudeis scz aucas vel cantros
vel ciphos argenteos. ⁊ sic d̄ alijs pro-
pinis. quia omnia talia eroganda sūt
pauperibus. Ergo quicumq; reciperet
vnum cantrū a iudeis qui non habet
nisi vsurariā pecuniam: ⁊ si sic moriet̄
ipse ⁊ oēs heredes q̄ illū cātrū posside-
bunt scienter omnes dānabūtur. Er-
go etiam isti q̄ comedunt de aucis istis
quas iudei ppinauerūt dominis suis
circa festum Martini: quilibet talis te-
netur in tm̄ pauperib⁹ erogare fm cō-
siliū sui confessoris. **Q**uerit̄ vtz
pueri indgorū inuitis parentib⁹ sint
baptizandi: Respondeo fm Tho. se.
se. q. x. Non licet ante annos discretio-
nis. sed quādo ad annos discretiōis
puenerint possunt fidem suscipere etiā
parentibus inuitis. Et nota q̄ iudei
adhuc hodierna die libenter perseque-
rentur christum si possent. Unde legi-
tur exemplum q̄ cum iudei in quadā
ciuitate fecissent in parascene imaginē

christi cereā et eam clauis cruci affixis-
sent ⁊ lancea aperuissent: apparuit be-
ata virgo cōquerens christianis de s̄
q̄ adhuc in vrb̄ illa filiū suum cruci-
figerent iudei. **C**hristiani autē dom⁹
iudeorum penetrantes: et eos capien-
tes inuenerūt imaginem crucifixi ⁊ ei⁹
vulnera cruciata. **Q**uoviso miraculo
multi iudei ad fidē sūt pueri. **D**e ii
cimiseptimi sunt qui mala fide faciūt
hominē incurrere damnū. Sicut qui
incitant hominem ad luduz alegg ⁊ hu-
iusmodi. **A**d cuius euidentiā tria sūt
per ordinem cōsideranda. **P**rimū est
quātū peccatū sit ludus alearum ⁊ ta-
xillorum. **S**ecundus quid iuris sit de
eo quod perditur in alea puta an ipsi
vel quibus psonis sit reddendū. **T**er-
tium quomodo ⁊ quales ludi possunt
esse liciti et fieri sine peccato mortali.
Circa primū querit̄ vtrum ludus
sit peccatum mortale: Respondeo fm
Sui. q̄ sic. etiam si homo non ducit i
consuetudinē mortaliter peccat. **H**oc
intellige quando ex auaricia ludit. qz
auaricia de se est peccatus mortale. Et
quātitas peccati in talibus ludis pōt
cōijci ex duobus. **E**t p̄mo ex descripti-
one taxilli. nam taxillum recipiens ad
manū ad ludendum ex auaricia ⁊ cu-
piditate: si iactat vnum oculum per s̄
intelligere debet q̄ priuatur regno dei
quod deus omnipotens daturus est
omnibus suis electis cum i iudicio di-
cet illud Mat. xxv. Venite benedicti
possidete regnum paratum vobis ab
initio mūdi. **U**bi dicit regnum in sin-
gulari et non in plurali. quia omnes
sancti ⁊ electi vnū regnū possidebunt.
qd̄ cōdiuident ipsi sibi vnicem ex cha-
ritate. sic q̄ hoc quod omnes possidēt
vnus possidet ⁊ ecōuerso. **Uñ** Greg⁹
Dīa enī. sunt omni b⁹ cōmunia ppter

De precepto VII

eum q̄ in oib; est omnia. Unde Ansel. Unusquisq; in tm̄ gaudet de alterius gaudio: in quātū d̄ suo proprio. Et hoc ideo fit: q̄ ibi vnusquisq; p̄fecte diligit p̄ximū suū sicut seipsum. Ergo omnes electi in celo sunt et erūt reges et regine. Unde d̄ quolibet electo dicitur illud ps̄. Posuisti domine sup caput eius coronam r̄c. Et hoc regno et hac corona priuat se talis lusor. Si autem duos oculos iactat per hoc intelligere debet q̄ cū corpore et anima eternaliter puniri debet. Quia homo ē cōpositus ex anima et corpore: sed in morte anima sepatur a corpore tunc anima peccatoris sola puniet̄ vsq; ad nouissimū diem. Sed in resurrectione et in nouissimo die: tunc anima et corpus ecōuerso simul cōiungentur: tunc peccator cum eodem corpore et anima et cū eisdem manibus et oculis ceterisq; membris cum quibus peccauit eternaliter puniet̄. Unde Bern̄. In quo autem membro creator magis offenditur: in eo peccator grauius torquetur. Si autē tres oculos iactat: per hoc intelligere debet q̄ eternaliter sepabitur a visione sanctę trinitatis scz patris et filij et spiritus sancti. Quia visio ē merces et p̄m̄ium electorum. Unde Job. xvij. Hęc est vita eterna vt cognoscant te solum deum: et quem misisti filiū tuū iesum christum. Et q̄si iocūda sit ista visio ostendit p̄pheta David in ps̄. dicens: Quoniā mille anni ante oculos tuos tanq̄ dies besterna que p̄terijt. Si autē quattuor oculos iactauerit per hoc debet intelligere q̄ sepabitur a quattuor ordinibus sanctorum noui testamenti: in quo testamento iam sum? scz ab apostolis: martyribus: cōfessoribus: atq; virginibus? Isti sūt quattuor ordines sanctorum noui testamēti genera-

liter loquēdo. Si autē quinq; oculos iactauerit p̄ h̄ intelligere debet q̄ ois salū q̄ effluxit ex quib; vulneribus iesu christi in eo frustra bit. Ergo de talibus conuenit Bern̄ in p̄sona christi dicens: Rōne sat̄. pp̄ te vulnerat? sū: nūq̄d p̄ iniquitate tua afflicto? sū: cur addis afflictionem afflicto: magis aggrauant me vulnera tui peccati q̄ vulnera corporis mei. Si autē sex oculos iactauerit p̄ hos intelligere debet q̄ deo in iudicio req̄rit ab eo quōd sex opa misericordie exercuit: dices illud Matt̄. xxv. Esuriui et nō dedistis mihi māducare. Sitiui et nō dedistis mihi bibere. Et tūc subiūget illis sententiā illā horribilem. Ite maledicti in ignē eternū qui patris ē diabolus et āgelis ei. Ista horribilis sentētia intelligi debet p̄ sex oculos. Secūdo quātitas peccati in ludendo vel in talibus ludis pōt p̄pendi ex multitudine peccatorum q̄ in ludis accidunt possunt enī ibi accidere. xvij. peccata. Et p̄mū ē idolatria q̄d est p̄mū p̄ceptū vbi d̄. Non adorabis deos alienos. S; lusor taxillum h̄ponit deo: et facit eum deū suum. An Aug? Hoc ab hōie colit̄ q̄d p̄ ceteris diligit. q̄d p̄t: quia ipse ad p̄ceptū taxilli largit̄: q̄d ad p̄ceptū dei nō largiret. Quia si paup̄ p̄pter deum peteret denariū: forte vir daret sibi vnū obolū. S; ad p̄ceptū taxilli quandoq; dat medietatem substantię suę. Ipse enī largior ē ad p̄ceptum taxilli: q̄ fuit beatus Martinus ad p̄ceptum dñi. Ipse enī nō solum dat medietatem pallij imo totum palliū. Item etiam interdū tunicas et camisiam et nudus sequitur dominū suum scilicet diabolū. Et in hoc apparet magna stulticia ipsius lusoris q̄ se vilissime seruituti subijcit: dum taxillum dominum suum constituit.

Et ad h se astringit q̄ facit quod ipse
iussit. Unde merito dēdendus est
talis lusor. **¶** In Seneca. Si videas
murem velle dominari alij muri: nun-
quid risum teneas: Quāto magis ri-
diculum est q̄ os caninū quod mino-
ris valoris est q̄ mus homini domine-
tur. Sciendum q̄ sicut deus dedit. xj
litteras codicibus suis quib⁹ tota scri-
ptura scribitur: per quā voluntas dei
fidelibus insinuat. Sic taxill⁹ h̄z. xj
puncta quibus lusor cognoscit volū-
tatem dei sui. Secundum ē execrabilis
iuratio et blasphemia quę in talibus
ludis frequēter in deuz et in sanctos re-
funditur. Horum enī cōnitiozum et
blasphemationū participes sūt qui ta-
libus lusoribus hospitia concedunt.
vel qui vestimenta eorūz vel alia delu-
sa dividūt. vel qui cum ipsis familiari-
ter bibūt. vel ab ipsis sortem luminis
|| recipiunt. Quod dupliciter intelli-
gitur. Uno modo qui vident d̄ lumine
illo aliquantulum equaliter peccant. Se-
cundo quo ad denarios illos qui dā-
tur ad lumen. sicut cum quoties quis
lucrat tunc toties dat denariū ad
lumen. Et ergo qui tales denarios re-
cepit et eis ad ludum luminavit tenet
ad restitutiones. Et sic blasphemare ē
contra scdm̄ p̄ceptum. Ubi dicitur
Nō assumes nomen dei zc. **¶** In etiaz
quandoqz domin⁹ in presenti vindi-
ctam de lusoribus accipit. Unde legi-
tur de quodam milite qui dum occa-
sione ludi per oculos dei iuraret: p̄rij
oculi eius a capite exierunt: et in alea-
rium ceciderunt. Item quidam sagit-
tarius cum iratus esset valde ex hoc q̄
in ludo perdidisset: sagittā direxit ver-
sus celum quasi vellet se vindicare de
deo. sequenti vero die cum idem sagit-
tarius eadem hora sedit ad luduz. re-

dit sagitta et super aleariū sanguino-
lenta cecidit. Item cauere debet quili-
bet homo ne vel taxillos vel alia ad lu-
duz necessaria locet. Sicut enī valde
malus reputaretur qui alicui scelera-
to gladiū locaret unde aliquē sanctus
et iustus virum interficere deberet. Sic
malus reputatur qui locat taxillos et
alia ad ludum necessaria quia occasi-
onem dat ad deum blasphemandum
vel quasi ad crucifigendum. Tertius
peccatum est fractio solēnitatū. Quia
fm̄ Huil. lugdunenē. in p̄cipuis solē-
nitatibus p̄cipue cōmittūt lusores
peccatum non attendentes quod legi-
tur Rūeri. xv. De illo qui collegerat
ligna in sabbato. morte moriatur ho-
mo ille ait domin⁹. lapidibus obruat
eum omnis turba. Konstat antez esse
peius euz blasphemijs et iniurijs lude-
re q̄ in sabbat ligna colligere. Quar-
tum est inobedientia parētum. Quia
quilibet tenetur obedire parentibus ī
bonis et licitis. Et hoc ē cōtra quartū
p̄ceptum. Quintus est homicidium
quia iterdū vnus lusor p̄ solo obolo
interficit alium. et hoc est contra quin-
tum p̄ceptum. Sextum est furtum.
quia tales lusores postmodū efficiuntur
quādoqz fures. Et sic cōmuniter
quādoqz suspendunt. Et hoc est con-
tra septimum p̄ceptum. non furtum
facies. Septimū est falsū testimoniū
Quia sepius cōtingit q̄ vnus perhi-
bet testimoniū falsū alij. dicēs eū lucra-
tū ē: euz tñ pdiderit. Et h̄ ē p̄ octauū
p̄ceptū. Ubi d̄z. non falsū testimoniū
dices. Octauū ē desiderij lucrādi qd̄
ē cupiditas q̄ ē radix oīuz malozū. vt
habet. j. ad. Timo. v. Et h̄ ē p̄ nonū p̄-
ceptū. vbi dicit. Nō cōcupisces rem
pximi tui. Nonū p̄ceptū est imiferi-
cordia: qz vn⁹ lusor alij spoliare vellet

De precepto VII

vsq; ad camisia; si cōmode posset. Et ergo sicut s̄m dictum christi in euāgelio misericordes sūt dicti beati: sic ecōuerso im̄ericordes infelices sūt. **Un̄ Jac. ij.** Iudicium sit ei sine misericordia qui hic non fecit iudicium. **Decimū** est vsura maxima. quę attenditur non soluz in anno vel in mense sed in eadez die vel hora. **Extra** de excessib; flatorum. inter dilectos. **Undecimū** est p̄temptus p̄hibitionis sanctę matris ecclesię. Nam glosa dicit q; huius modi ludi sūt p̄hibiti: et non tantum disuasi. **Duodecimū** est scandalum p̄ximi. **Corumpunt** enim multi qui ad ludum cōspiciendum de consuetudine mala cōueniūt. **Unde** **Datib. xvij.** Et homini per quę scādala sūt **Tredecimū** est amissio temporis et omnium bonorum quę isto tēpore quis facere potuisset: et ē magna stulticia q; lusor quando potuit facere opus ad p̄xiam vtilitatem et p̄ximi edificationem et dei honore. ipse facit qd sibi est dānosum: et p̄ximo scandalosum. **Decimūquartū** ē periuriū. **Sepe** enī iurat lusor se lucrātū fuisse cum in veritate p̄diderit. **Quindecimū** ē fraus sepe enī vnus defraudat alium iurando iactando cōputando. et sic de alijs. **Sedecimū** est ira et odium. quia sepe lusor euz perdiderit. puocatur ad irā et sic maledicit quandoq; ipsi sibi et quādoq; p̄ximis. **Insup** et quādoq; acquirit odium cōtra alium qui ab eo lucratus est. **Decimūseptimū** sūt verba mendacia. quia sepe vnus mentit̄ in damnū alterius. **Decimūoctauū** ē peccatū cōminationis. q; quęq; minat̄ p̄ximo verbis. et sup hoc quęq; iuadit cū verberib;. **Et** p̄sequēter quādo ad tomū p̄xiā aduenerit. cōturbat vxorem et p̄neros et totā familiā. **Sciēdū**

aūt q; ipse lusor p̄xijs manib; seipsū cōsumit et perdit: quem filius dei crucifixis manibus et pedib; redemit. **Un̄ Bern.** Loquens i p̄sona dñi ad talē dicēs: Ego acquisiui te manib; crucifixis. **Et** tu cōsumis te manib; demonibus dedicatis. **Et** ē magna ingrātudo q; homo impugnat eū in eadez parte corporis sui in qua dñs p̄ amore ipsi tantū dolorē sustinuit. **Item** m lusor quocunq; vertat oculos cordis in ipse pōt inuenire. qd sibi peccatū suū disuadeat. **Si** lucratus ē. et vertit oculos mētis deoz sū: tūc occurrere sibi debet q; lucratus ē cum illa pecunia eternam dānationē. **Si** autē p̄didit et vertit oculos surū: tunc occurrere sibi debet q; p̄didit eternā hereditatē et beatam vitā. **Si** autē vertit oculos mētis circa se: tūc aduertere debet demones q; eū tāq; leones regiētes circūdant et euz deuorare affectant: si deo omnipotens eis potestātē sup lusorem daret. **Unde** exempluz. **Legitur** in dialogo **Lesarij** q; lusor qdam totus deditus erat ludo tesserū. vt nec die nec nocte quiesceret. **Et** insup semp sacculuz cū numis secum ferebat: vt secum volentib; ludere obuiaret: i ludis autē ita expedit̄ ac fortunat̄ erat vt vix aliq; sine dāno ab eo recederet: vt autē posteris et p̄sentib; ostēderet inq̄tū tles ludi (i q; b; ire inuidie rixę et blasphemię exercent) p̄ deū foret: p̄missū ē diabolo. vt cū eo luderet: q; multos eluserat et euiscerauerat. et multorum marsupia euacuauerat. **Nocte** x̄o qdā i specie cuiusdā ludere volēt. i tras sacculū q; numis refertum sub ascella portās ad tabulam sedit denarios liberaliter apposuit. tesseret iactauit et multum in breui de pecunijs illi militis acq̄siuit. **Cui** cum p̄sperere succederet: et lusori p̄

cunia iam quā apposuerat defuisset; iratus ait: nunquid non diabolus es tu: Et ille: Satis est: nunc appropinquat enī matutinale tēp^o: oportet nos ire. Tollenzq; illum per tectum traxit cuius viscera tegulis retrahentib⁹ miserabiliter excussit. Et quid de corpore factum sit vel in quem locum illud piecerit vsq; hodie a cunctis qui ipsū nouerant ignorat. Mane vero viscerum eius reliquie tegulis inherētes repperse sunt. Ecce hoc vno exemplo ostēditur qd diabol⁹ suos ministros sinit ad tempus bene p̄sperari: et qualiter eos in fine remuneret corpora scilicet occidendo: animas vero in p̄nas eternas p̄petuo secum cruciādas detrudēdo. ¶ **S**ecūndum principale est quid iuris sit de eo quod perdit in alea: puta quādo 7 quib⁹ personis sit reddenda pecunia talis. Pro quo sciendū qd quicunq; ludit ex auaricia scz causa lucrandi: quicquid lucratur tali intentione siue parū siue magnū tenetur restituere. Verbi gratia. Si quis luderet ex auaricia cum intentione multum lucrandi: 7 si talis solum quattuor denarios lucraret: tenet restituere. Ratio est. Quia cum ludus sit q̄dam expropriatio: non potest quis licite p̄ ipsum aliquid acquirere: 7 sic nō potest **en** retinere. Sed quibus restituere debet vtrum ipsis vel alijs: Ad B respōdeo fm̄ doctores. Primo si cum filio lussisti alicuius patris qui non habet peculium castrense: et qui adhuc ē sub obedientia patris: et tūc fm̄ Raymūduz restituere teneris patri eius. Secūdo si cum vxore alicuius mariti lussisti: et lucratus es que non habet res paternas: tūc teneris restituere marito ei⁹. Tertio si cū religioso: tūc teneris restituere p̄lato suo vel monasterio. Quar

to si cum sacerdote: tūc fm̄ cōsiliū confessoris danda est paupib⁹. Et ratio: quia bona sacerdotum sunt bona pauperum. Quinto si lussisti cum illis qui sunt mente capti scilicet furci muti ceci: et qui morbo p̄petuo laborant. Quia tales rebus suis p̄esse non possunt. Ergo qui tales vicit tenetur restituere: non dico illi qui amisit: s̄ tutori vel p̄curatori. Sed si tales antedicti lucrantur: tūc non tenetur restituere tibi: quia non dignus es rehabere. Quia quātū in te fuit eos spoliare voluisti. Nec etiam possunt licite sibi retinere. Sed fm̄ cōsiliū confessoris tenentur paupibus talia erogare. Sexto quicunq; traxit aliquem ad ludū tenetur sibi restituere quicquid vicit fm̄ Tho. scda sede. q. xxxij. Et nota qd ista attractio large intelligenda est: scz quocunq; modo verbis vel factis induxit eum cum ille alias non erat lusus. Item siue induxit euz in p̄ncipio siue in medio ludi cum ille vellet desistere. Si autem lucratur ab eo qui ipsum inuitum attraxit ad ludū: hoc ipse sibi non tenet restituere: sed debet fm̄ cōsiliū confessoris paupibus erogare fm̄ Raymūduz 7 Tho. Septimo qd fraudulenter ludit fm̄ Tho. vbi sup̄ tenet sibi restituere: 7 hoc itellige siue cōmisit fraudem ante: puta qz fingebat se q̄si insciū de ludo: 7 quasi hōiem q̄ possit decipi: cū tū decipe itē deret: siue cōmisit fraudem ī illo ludo 7 submittendo taxillos falsos: seu etiam veros male 7 fraudulose iactando seu mēdacit̄ dicendo qd obtinisset seu male pecuniam numerādo 7 huiusmodi. Octavo quando voluntarius euz voluntario ludit et qui habet propria bona que potest alienare: tūc non tenetur sibi restituere: nec etiā ipse sibi retinere.

De precepto VII

Ratio est quia cum ludus sit quedam expoliatio non potest quis licite per ipsius aliquid acquirere et sic non potest retinere. Sed nec illi debet reddere quia ille non est dignus rebabere qui quantum in se fuit primum expoliare conabatur. Ista supradicta collegi ex summa profani et ex summa Jobanis. Item quod nullus possit possidere cum deo res in ludo acquisitas sed debeat eas restituere et dare sicut iam supra dictum est si vult saluari patet per tale exemplum. Nam tempore beati Cyrilli episcopi fuit quidam adolescens consanguineus beati Cyrilli episcopi Rufus nomine: qui fuit in eius servitio. Et cum episcopus divina celebraret adolescens ille iuit ad tabernam et ad suos sodales et ibi cum eis ludum exercuit post aliquod vero tempus infirmatus est usque ad mortem. Et sic in eadem infirmitate defunctus est. Tunc episcopus petiuit suffragia ab universis et communiter fieri pro eo a toto populo sibi subdito. Quod populus gratanter acceptavit: quod adolescens ille satis laudabiliter quo ad populum vixit: et ideo diligebatur communiter ab omni populo. Quadam die cum episcopus salutare sacrificium obtulisset pro anima defuncti et esset post missam in devotione sua: apparuit ei defunctus ille totus ignitus et cum quaereret quis esset: Respondit: Ego sum anima consanguinei tui pro qua inani ter oras: quia eternaliter damnatus sum. Tunc episcopus perterritus dixit: Quomodo hoc meruisti: cum tam laudabiliter vixisti: et ego sperabam te adhuc habere innocentiam originalem. Qui respondit: sic est quia adhuc virgo sum sed propter hoc damnatus sum quia habui in consuetudine de mane infra divina vestra ire ad tabernam ad conso-

dales meos et sic ibi cum eis lusi. Et quicquid lucratus fui mihi reservavi et fui eis quandoque occasio irae et blasphemiae et de hoc non formaui mihi conscientiam: nec egi de hoc penitentiam. Quis quandoque ammonitus fui in sermone et ab alijs bonis hominibus. Sed heu hoc non curavi: nec in hoc me emendavi: ergo eternaliter damnatus sum. Et hanc visionem scripsit beatus Cyrillus beato Augustino. **T**ertio sciendum est quomodo et qualiter tales ludi possunt esse liciti et fieri sine peccato mortali: Respondeo quod aliquis ludus sit licitus ad hoc requiruntur quattuor. Primo requiritur congruitas personae. Clericis enim in alea ludere non licet: quia publicus aleator repellitur a dignitate clericali: non obstante consuetudine. **Extra de excessibus prelatorum. Inter dilectos. Et talis de iure deponi potest si se non correxerit. xiiij. q. iij. Si quis et. xxxv. di. ca. Eps.** Secundo requiritur congruitas materiae unde pro esculentis vel potulentis quis ludere potest. Tertio requiritur tempus ut quod non ludatur tempore luctus vel penitentiae vel orationis. Quarto requiritur quod non faciat contra legem ludi ut quod non male computet nec etiam ludentem provocet nec etiam ex cupiditate ludat: sed solum pro recreatione virium. Nota quando propter reductionem temporis vel recreationem luditur id quod sic lucratur secundum beatum Thomam dandum est pauperibus. Et Raymundus dicit saltem in iudicio anime. Nota quod ludus aleae est omnis ludus qui innititur fortunae. Ergo hoc quod hic dicitur de ludo aleae intelligitur de quocumque ludo siue fiat in alea siue cum chartis depictis et sic de alijs.

De inducentibus ad restitutionem rerum iniustarum.

Sequitur de his que ad h̄ va-
lere non possunt vt auarus li-
beter iniustas res restituat si
ea frequēter meditet. Primum est q̄
nisi restituat p̄iceps nō erit bonorum
totius ecclesie ⁊ etiā omnium indulgen-
tiarū de quib⁹ gaudent ⁊ sperant boni
Ipse autē nec gaudere nec sperare po-
test de ipsis. Si autē restituat: tūc oēs
fratres spirituales restituunt ei. Et oēs
amici dei fratres eius fiunt. Insuper so-
cietas totius ecclesie: ex qua parte ha-
bet ī omnib⁹ bonis ecclesie. Unde ps̄.
Particeps ego sum omnium timentium
te. Secundū q̄ iniusta velit aut nolit
diu nō possidebit: sed euz cito derelin-
quere oportet. Unde ps̄. Relinquent
alienis diuitias suas. Unde legitur ex-
emplum q̄ quidam diues habuit to-
tam sollicitudinē suā in diuitijs ⁊ cō-
gregauit magnam sūmam pecunie: ⁊
nullum heredem habuit. Una die r̄
sedebat ⁊ cogitabat se moriturū ⁊ tūc
non posse vti vlt̄erius diuitijs suis: ⁊
dixit: aīa mea m̄ta bona habes q̄cqd
desideras bene habere potes: horrea
mea plena sūt frugib⁹: et cistę mee ple-
ne sūt auro et argēto: ⁊ cellaria mea
plena sūt vino. Ergo anima mea sem-
per leta sis ⁊ a me nō recedas. Strati
audiuit vocem dicentem sibi. Stulte
hac nocte subito morieris: ⁊ que con-
gregasti cui manebunt: ⁊ diaboli repe-
tent animā tuā a te ⁊ ad infernū de-
ducent. Quod sic factum ē eadez no-
cte moriebatur sine cōfessione ⁊ cōtri-
tione ⁊ sacramento. Tertium ē q̄ ī iu-
dicio dure cōquerentur de eo omnes
quorum res iniuste vel violenter reti-
nuit: imo etiā p̄ modo loquēdi res
quas iniuste habuit querelā cōtra eū
deferent. Talia cogitare debet quilibet
auarus q̄ tot testes contra se habebit

in iudicio: quot homines spoliati sūt
ab eo. Et etiā quot res iniustas pos-
sidebit: tot testes contra se habebit. Q̄
quot testes aliqui contra se habebunt
qui multas res iniustas possederunt.
Quartū q̄ corpus christi nec san⁹ nec
infirmus ampli⁹ aliquo modo sume-
re debet nisi p̄ posse restituat: q̄ si p̄tra-
fecerit continget ei sicut Iude q̄ cum
haberet xxx denarios de iniusto cū ac-
cepisset buccellum introiuit in euz sa-
thanas ⁊ magis potenter euz possedit
Sic ⁊ auaro cōtinget si sic sacramētū
accipit. Similiter ⁊ sacerdos qui ei li-
centiam sciēter tribuit vna cum eo si-
mul dānantur. Quinto q̄ nec de nec
aliquis sanctorū nec maria nec angeli
dei ī morte ei in adiutoriū subueniūt
nisi restituat: imo deo et sanctis et an-
gelis carere talem oportet tam in vita
q̄ in morte: ⁊ etiā post mortem. Q̄
miser ⁊ infelix est ille qui talia bona in-
iusta p̄ponit deo ⁊ omnib⁹ sanctis. Et
potius vult carere deo ⁊ omnibus san-
ctis q̄ talia restituere. Sextum q̄ q̄li-
bet res iniuste possessa parui vel magni
valoris eū imperpetuū cruciabit ī aīa
vsq̄ ad iudiciū: ⁊ post iudiciū ī corpe
⁊ anima diuersimode torq̄bit. Nā q̄
vnū denariū sciēter iniuste possidet et
sic moriet multū puniet: q̄ duos dena-
rios pl⁹ q̄ florentū multo ampli⁹: ⁊ sic
de alijs ascēdendo. Itē talis auar⁹ si
cogitet patibulū infernale sibi erectū
a q̄ alio modo euadere nō potest nisi
per restitutionem: quia nō dimittitur
peccatum nisi ablat⁹ restituatur fm
Aug. Quis latro vidēs patibulū si
ibi erectū nō libenter restitueret q̄cqd
posset: si se per hoc euadere crederet:
Unde Aug⁹. Quis enim vt viueret
cōtinue perdere noluit vnde viueret:
eligēs poti⁹ vitā mendicāte q̄ celerē

De precepto VII

mortem: **S**eptimū ē q̄ filij quib⁹ res iniustas lucratur parū aut forte nihil de illis rebus habebūt. Itē si cogitet duriciā quę post mortē inā futura est in eius filijs erga eum. vix enī semel in anno memores sūt noīs ipsi? vt ei? āni uersariū faciāt. In semetipso aut pōt respicere q̄s parū boni p suis fecerit: et sic sibi nō dubitet fieri: 7 multo min⁹ qz abundāte iniqtate refrigescit charitas multoz. vt ait dñs. **C**ū legit de quodaz diuite q̄ multas res iniustas possedit. 7 volēs expiri fidelitatē filij sui: petiuit ab eo vt am. ore ipsi? digitū suū ad ignē poneret donec vnū solū ane maria diceret: vt et sic cognosceret si euz paterne diligeret. 7 fili? cepit h̄atēptare. Sed q̄cito ardorē ignis sensit digitū suū retraxit dicēs ad p̄ez **Q**uid te i h̄ inuare qz totū corp⁹ meuz cremarē: **E**t pater ad filiū. **Q**uid tūc me inuaret si ppter te eternaliter damnarer: **E**t sic oīa iniusta restituit 7 vitā i bono finiuit. Itē cogitare debet t̄lis auar⁹ qz pecunia iniuste acq̄sita. 7 filijs suis relicta occasio erit mortis. **U**nde **E**xo. xxj. **S**i q̄s p̄ industriā occidit p̄ximū suū moriat homo ille. p̄xim⁹ autē ē fili? ei? q̄ ē os ex ossib⁹ 7 caro de carne ei?. Itē vxor ei? q̄ teste christo i euāgelio. **E**rūt duo i carne vna. **T**ales p̄rimos scz vxorē 7 filios et oēs heredes gladio iniustaz rerū q̄s eis relinqt. occidit. **E**t h̄ p̄ industriā facit. cū res sciuit eē iniustas q̄s eis relinqt. **P**az q̄t denarios sciēter eis relinqt de iniusto tot gladijs ipsos trāssigit. **E**t ideo qz filios et heredes suos et̄na morte dānat. dicit dñs de ipsis durū verbū in euāgelio **M**at. x. **I**nsurgēt parētes i filios: 7 filij insurgēt aduersus parentes. **E**t tales filij dupliciter puniūt parētes suos. **P**rimo qz durū est qz con-

grunt de eis filij sicut de crudelibus occisioribus. **U**nde **E**ccl. xli. **D**e patre impio cōgrunt filij qm̄ ppter ipsū sunt i opprobriū. **S**ecm̄ qd̄ est graui⁹ qz i inferno eos torquebāt ad minus per impropria i tm̄ qz nescio vtrū graui⁹ p filios vel per demones puniāt. **C**ū exemplū. **L**egit qz quidā vsurari⁹ habuit duos filios. quoz vnus cōpunctus in quodā h̄mone dixit patri suo. **P**ater si moreremur i isto peccato 7 i ista vita. tūc moreremur in corpore et anima. **E**rgo conuertere 7 redde vni cuiqz qd̄ debes. **C**ui pater 7 frater indignanter responderūt. **D**ebes tu noster cōfessor esse: vade si mori volueris et nos pmanebimus i bonis nostris. **Q**ui tacuit 7 abijt in heremū 7 pauperem vitam ibi duxit seruiēdo deo. **T**ādem pater moriebat. 7 post aliqd̄ tempus moriebat similiter 7 frater. **C**um ille bonus heremita intellexisset qz pater et frater mortui eēt: misericordia motus statū eoz desiderabat sibi notificari. **T**andē deus petijt vt mereret eos videre. **U**na die cū esset in oratione sua: venit angelus dñi et dixit ei: **F**iat tibi qd̄ petisti. **A**rripuit euz cum manu 7 dixit: **V**eni ego ostendā tibi eos. **E**t duxit eum quo ipse nesciebat. **T**andē veniebat ad montē vnū. 7 dixit ei angel⁹: **Q**uis videre 7 audire patre 7 fratre tuuz: **Q**ui respondit: **V**olo. **E**t vidit vallē 7 audiuit miserabilem vocem. **E**t vidit p̄mo patre bullientem in igne. sicut vnuz pisū in vna magna olla bulliēs. **E**t dixit pater vge vge. **M**aledicta sit hora in qua cōceptus sum. et venter q̄ me portauit. **E**t cum audisset hec heremita tremuit. et dixit: **O** pater es tu hic: **Q**ui dixit: **S**um dilecte fili mi. benedictus sis tu. quia timuisti deum. et caruisti illam

spelancam 7 pgnā istā horribilē. s̄ ca-
ue tibi vt seruias deo. Et interim q̄ lo-
quebat̄ venit frater sicut pater ī bulli-
ente igne natando infra 7 supra sicut
pisum in olla. Et cepit filius maledice-
re patri in pgnis dicens: Maledictus
sis tu pater in eternū. q̄ iniusta acq̄si-
ta sup me hereditasti: 7 sic me dānasti
Et ecōuerso pater ad filiū dicēs: Ma-
ledictus sis tu fili. q̄ ppter te talia in-
iusta acquisiui 7 retinui. 7 sic me omni
bono priuani. Et in hāc pgnam ppte-
rea descēdi. Quibus dixit fili⁹ viues:
Possunt vos aliqua suffragia inua-
re vel pdesse: Qui dixerūt nō: quia ī
inferno nulla ē redemptio. Et cum vi-
deret q̄ in eis non esset aliqua spes: re-
cessit 7 deo fideliter seruiuit. Et sic sal-
uus est. **¶** Querit̄ utrū q̄s teneat
statim iniusta restituere: Rñdeo fm
Tho. sc̄da sc̄de. q. lxxij. Q̄ sicut accipe-
re rem est cōtra iusticiā ita 7 eam deti-
nere q̄ per hoc q̄ aliquis detinet rem
alienā inuito dño impedit eū ab vsu
rei sup. et sic facit ei iniuriā. Manife-
stum ē aut̄ q̄ nec p̄ modicum tempus
licet in peccato morari: sed quilibet te-
netur statim peccatū deserere. fm̄ illud
Eccl̄i. xxi. Quasi a facie colubri fuge
peccatū. Et ideo quilibet statim tenet̄
restituere vel petere dilationē p̄ se vl̄
interpositam p̄sonam si occultum est
sc̄z p̄ cōfessorem vel sacerdotem alium
sine expressione noīs tui ab illo q̄ pōt
vsum rei cōcedere. Et in hoc cōcordat
Raymūndus q̄ si denegat dilationem
et velit q̄ cedat bonis suis et restituat.
Rñdeo tūc absq̄z dilatione cedere de-
bet omnib⁹ bonis. etiā si oporteat ipsū
mendicare. Tamē sine culpa pōt acci-
pere vitē necessaria sc̄z extreme necessi-
tatis. Querit̄ utrū ille accipere potest
ppter dilationē aliqd̄: Rñdeo q̄ nō.

Quia sicut non debet carius vendere
rem aliquā ppter dilationem: sic nec
ibi aliqd̄ recipere pōt ppter dilationes
restitutionis. Ergo si dedisti vni sic su-
pra. ipse tenet̄ tibi cōputare in sorte.
Quid si q̄s oīno est impotēs ad resti-
tuendū: Rñdeo fm̄ Raymū. Doleat
de hoc 7 pponat soluere q̄ cito potest.
¶ Querit̄ cui restituenda sit res fur-
tina vel rapta seu alias male recepta:
Rñdeo fm̄ Raymū. Et cui res subtra-
cta fuit vel si defunctus ē suis heredi-
bus. 7 fiat caute q̄stum potest. vt p̄ re-
ligiosum 7 h̄mōi ita tñ q̄ nulla p̄sona
furem prodat. Et fm̄ Raymū. Quili-
bet male fidei possessor tenet̄ restituere
rem cū oībus fructib⁹ pceptis. 7 q̄s
ipse dñs pcepisset si ipse possedisset. ex-
tra de resti. spoli. Et intellige fructus q̄
sup sunt: deductis illis expensis q̄ fuit
gratia fructuū q̄rendorū cōgregādo-
rum 7 reseruandorū. Si autē sunt va-
gę restitutiones vbi dñs siue heredes
ignorant. tūc talis res fm̄ cōsiliū con-
fessoris q̄ autoritatē habet distribuatur
in pias causas et pios vsus pauperū.
maxime vbi ep̄s reseruat sibi talē cau-
sam de vagis restitutionib⁹. Quid si
diceres sacerdotes et monachi multa
loquūt̄ in sermonib⁹ de rebus iniu-
stis vt sibi tribuant̄: Rñdeo q̄ res in-
iuste acquisitę nō debēt dari nec sacer-
dotibus nec monachis nec paupib⁹
nec ecclesijs nec monasterijs. s̄ restitu-
endę sunt veris heredibus cū sciūt̄.
Unde exemplum. Quidā diues val-
de de rebus iniuste acquisitis. volens
de hoc satisfaccere deo ecclesiam ī hono-
rem beatę virginis cōstruxit. eam q̄ de-
center ornavit. perfecto igitur opere.
quedam sanctum episcopū vocauit:
vt eandē ecclesiā cōsecraret. Qui cum
ad petitionē ei⁹ venisset eandē ecclesiam

De precepto VII

vespere cōspecturus intravit. inuenitq̄
diatolū stātē extēsis manib; vtrūq̄
parietē cōplectentem. **Qui** dixit ep̄s:
Quare hic stas? **Respōdit**: in p̄edio
meo sto. **Qui** ep̄s: **Quis** tibi dedit hoc
p̄dium? **Respondit**: **Nō** etu concor-
das cum sacra scriptura. q̄ ea q̄ cum
usura 7 iniustis rebus sūt: mea iunt:
Ep̄s respondit: **Cras** deo dante aufe-
ram tibi possessionē istaz. **Demon** re-
spondit: **Ergo** iniuriā mibi inferes: cū
nec ipse deus aliquā mibi velit fieri i-
uriā. **Ep̄s** dixit: ne q̄ tibi iniuriā fieri
cōqueraris. adiuro te p̄ crucifixum vt
q̄cquid d̄ tuis hic iueneris hac nocte
tollas: alia intacta relinquendo. **Re-**
spondit d̄mō: ita fiat. **Dane** autē fa-
cto cum ep̄s cuz magna ppli turba ad
ecclesiā dēdicatur. p̄cederet. nō vnus
ff q̄dem lapidem iuenerunt. **Queritur**
qualiter restituet q̄ impediuit aliquē
a cōsecutiōe alicui; muneris vel bene-
ficij: **Respondeo** si impedit aliquē cui
iam determinatū ē vt ei detur. 7 ipse ex
odio p̄curat reuocari tūc tenet ad re-
stitutionem equalē s̄m suā facultatez
Si autē impedit anteq̄ firmatū sit vt
ei detur: tūc q̄dem ad aliquā recōpen-
sationē: non tñ tenet ad equalē. quia
adhuc fuit dubiū vtrum illi daretur.
Querit qualiter satisfiat p̄ his q̄ re-
stitui non possūt. vt mutilatio mēbrū.
suprū. et silia: **R̄spondeo** s̄m wilhel. **In**
his quib; damnum neq; in se neq; in
equivalētū restitui p̄t: satisfiat p̄ recō-
pensationem faciendā s̄m arbitriū boni
ff viri. **Cōcordat** Tho. se. se. **Querit** de
illis qui male recipiūt a p̄sonis ecclesi-
asticis quō teneant ad restitutionez:
R̄spondeo s̄m Raymū. **Diuites** 7 poten-
tes qui receperūt p̄ fraudes minas et
p̄ importunitates. 7 h̄mōi. tenent resti-
tuere ipsis vel ecclesiē. **S; fornicariē**

7 h̄mōi turpes p̄sonē q̄cquid p̄ tali tur-
pi actu receperunt a clericis tenent re-
stituere ipsi ecclesiē. nisi forte eis fuerit
datū causa elemosynę in sumā necessi-
tate. **Sciendū** q̄ meretrix quicquid reci-
pit p̄ salario a secularib; personis hoc
p̄t retinere. s̄ quicquid recipit a cleri-
cis p̄ tali actu tenetur restituere ecclesiē
Querit q̄n creditor dimittit debitori
vtrum tūc sit liberat; a solutione: **Re-**
spondeo si debitor sponte 7 p̄pria volū-
tate dimisit non tenet ampli; soluere
Ergo si paup̄ esses: 7 creditor sibi sp̄-
te 7 p̄pter deum dimitteret absolut; es
Similiter si habes restituere: 7 velles
restituere 7 creditor tibi ex grā vel ami-
citia dimitteret absolut; es a restituti-
one. **Secus** si decept; vel coactus. vel
q; putauit se nūq̄ aliquid posse reba-
tere. vel ille qui posuit se ad man; cre-
ditoris sed tñ non intēdebat restituere.
imō sperauit q̄ p̄ modico vel p̄ nul-
lo quitaretur. alias nō posuisset se ta-
lis non ē obsolutus a restitutione. sed
semp̄ i tali casu tenet ad restitutionez
Sciendū tñ q̄ nō soluz magna s̄ etiā
parua restituēda sunt. **Un** exempluz
Cōuersus q̄dam ordinis cisterciensis
cum missus esset ab abbate suo 7 debe-
ret transire aquō quandā: 7 non habe-
ret naulū. p̄misit naute obolū trāsmi-
tere. **Qui** cū postea mortuus eēt et nō
misisset illum obolū. nec fuisset confes-
sus negligentia illaz: q; vilipenderat
eo q̄ parum esset: p̄dictum obolū post
obitū ante oculos habebat: qui tātuz
creuit vt maior mundo ei videret. **Et**
cum nihil aliud obsisteret qd̄ i ingres-
su celi eum impediret nisi obolus sol;
7 cum nō posset euadere nisi ille obol;
in illo puniret: ad petitionē angelozū
7 sanctor; quib; seruierat p̄missa ē aīa
ad corpus redire **Et** confessus ē illud
b

De precepto VIII

abbati. Et missus est illi obolus suus cum magna velocitate. quae ut mox recepit pulsus expiravit et celi gaudia intravit.

De octavo precepto.

Non falsus testimonium dices: ubi secundum Augustinum phibetur omne nocuum quod quis per falsitatem oris ledit proximum. Et contra preceptum faciunt octo genera hominum. Primi sunt falsi testes et mendaces homines qui pravis hominibus proximos nocere volentibus praestant auxilium per suum falsum testimonium. Pro quo sciendum quod falsus testis in falso testimonio multa mala committit. Primo animam propriam occidit cum suo mendacio et falso testimonio Sap. j. Os quod mentis occidit animas. Secundo christum negat: quia corruptio veritatis est negatio dei. Unde qui veritatem negat christum negat. Imo est valde horrendum nomen dei assumere in testimonium falsitatis. Tertio proximum ledit et damnificat aut in rebus aut in fama aut in persona. id est in corpore cum suo falso testimonio. Ergo quilibet talis bonus homo sic lesus potest dicere cum christo illud psalmi. Insurrexerunt in me testes iniqui. Notandum quod Iob. scilicet d. scilicet d. q. lxx. dicit: quod falsus testis peccat mortaliter: et tenet ad restitutionem omnium. xliij. q. v. Pro sane. q. vj. Si res aliena. Et tales puniuntur a deo non solum in futuro sed etiam in presenti quibus. Exemplum patet infra. viij. R. Sequitur de mendacio per quo nota quod mendacium est falsa significatio vocis cum intentione fallendi. Unde dicitur utrum maius peccatum sit mentiri verbo vel facto: Respondeo secundum Iob. in quodlibet. Cum eadem intentio sit fallendi in utroque uterque peccat equaliter. Verbum enim et factum assumuntur ut instrumentum fallendi.

Unde non refert quantum ad peccatum utrum aliquis verbo scripto vel nutu vel quocumque facto mentitur: sicut nec refert quantum ad homicidium utrum aliquis gladio vel securi interficiat. Itaque queritur in quo differt mendacium a falso: Respondeo: falsum dicitur quicumque credit se verum dicere: et tamen hoc id est quod estimat verum esse non est verum. Sed mentiri est quando aliquis loquitur aliquid quod veraciter scit non esse verum: et sic contra mentem propriam loquitur. Nam et mentiri dicitur quasi contra mentem ire. Ergo difficulter vel nunquam potest aliquis scire aliquem mentiri: nisi solus deus: quia quando falsum loquitur quod credit esse verum non mentitur sed falsum loquitur. Sciendum quod quinquaginta sunt quae possunt valere ad detestationem huius peccati mendacii. Primum quod istud peccatum est diabolicum: quia primum mendacium commisit diabolus: ut habetur Gen. ij. Cum dixit primum parentibus nostris nequaquam moriemini. Unde Job. vij. legitur de diabolo. Cum loquitur mendacium ex propriis loquitur: quia mendax est et pater eius. Ergo mendax habet linguam diabolicam. Secundum est hoc quod illud peccatum inquinat membrum in quo magis indecens est immundicia scilicet os hominis. Reddit enim illud abominabile deo. Unde Prov. xij. Abominatio est deo labia mendacia. Si aliquis os suum apertum haberet muscarum et alijs rebus immundis quocumque vellet ibi intrare: et promitteret eas ibi nidificare: os eius abominabile esset hominibus sic os mendax abominabile est deo: cum immundicia mendacii plus displiceat deo quam immundicia muscarum. Tertium est quod illud peccatum hominem facit similem falso: ergo quantum